

Bir Çanakkale Şehidi ve Mektubunun Başına Gelenler*

A Canakkale Martyr and What Happened to His Letter

Mustafa Arkan**

Özet

Çanakkale şehidi İhtiyat Zabiti İbrahim Ethem, cepheden annesine yazdığı mektupla tarihimizdeki müstesna yerini almıştır. Edebi üslûbu ve muhtevası ile dikkat çeken mektup, Çanakkale Savaşları hakkında yapılan yayınların birçoğunda yer almakta; fakat çoğu zaman değiştirilmekte, tahrif edilmektedir. Tarih metodolojisine uymayan bu durum, "tarih yazanın tarih yapana sadık kal-maması" yanlısını ortaya çıkarmaktadır. Şehidin milliyetçi kimliği ve Türklük kavramının örtülmeye çalışılması, bu tavrın ciddi bir tenkidini gerektirmektedir. Bu çalışmada, söz konusu tahrifatın tespiti ve tenkidi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Şehitleri, Şehit İbrahim Ethem, Şehit Mektupları, Tarih Meto-dolojisi, Türklük

Abstract

A martyr of The Battle of Çanakkale, Deputy Reserve Officer İbrahim Ethem has taken his excep-tional place in our history with the letter he wrote to his mother from the front. The letter, which attracts attention with its literary style and content, appears in most of the publications on Çanakkale Wars; but is often altered and distorted. Not only the information provided regarding the letter, but also that regarding the martyr are in need of criticism. This case, which does not conform to the methodology of history, introduces a state in which one who writes the history does not remain true to one who makes the history. That the nationalist identity of the martyr and the notion of Turkishness are tried to be concealed requires a serious critique of this attitude. The aim of the present study is to introduce the martyr, who is known as Martyr Hasan Ethem, and to determine and criticise the distortion made in his letter in the light of true information.

Key Words: Martyrs of the Battle of Çanakkale, Martyr İbrahim Ethem, Letters of Martyrs, Methodology of History, Turkishness

Giriş

Türk ve dünya tarihini, sonuçları bakımından derinden etkilemiş olan Çanakka-le Savaşlarında¹ şehit olmuş on binlerce askerimizden birisi de, Mustafa

* 24-26 Mayıs 2010 tarihleri arasında Çanakkale'de yapılan 95. Yılında Çanakkale Savaşları ve Atatürk konulu sempozyumda, Bir 57. Alay Şehidi ve Mektubunun Başına Gelenler adıyla sunulan tebliğin genişletilmiş şeklidir.

** Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,Tarih Bölümü, e-mail: marikan@selcuk.edu.tr

1 Çanakkale savaşlarının sonuçları ve etkileri için Bkz: Milli Müdafaa Vekaleti, *1915'de Çanakkale'de Türk*, Ankara 1957, s. 1; Mehmet Ali Ünal, "Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)*, C. 10, S. 30, Kasım 1994, s. 567-571; Temuçin Faik Ertan, "Çanak-kale Savaşlarının Milli Mücadele Üzerindeki Etkisi", *AAMD*, C. 10, S. 30, s. 40-49

Görüş

Akademik
Bakış

213

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Kemal'in komutasındaki 19. Tümen'e bağlı 57. Alay 2. Tabur 6. Bölük ihtiyat zabıt namzetlerinden, Konya vilayetinin Niğde sancağı Andirlos (daha sonra Andulus ve Hacı Abdullah) köyünden² İbrahim Ethem'dir.

İbrahim Ethem, daha ziyade, şehadetinden kısa bir süre önce Bigalı'dan annesine hitaben yazdığı, askerlik hayatının ilk ve son mektubu ile tanınmaktadır. *Çanak kale Ruhu* nu yansıtan en güzel metinlerden birisi kabul edilebilecek mektup, literatüre şehidin yeğeni Ethem Ruhi Üngör³ tarafından kazandırılmıştır. Bu mektup, Çanakka- le üzerine yazılmış birçok kitapta, internet sayfalarında yer almaktadır. Bazı şairleri- mize⁴ ve romancılarımıza⁵ ilham kaynağı olmuş, TV filmi olarak senaryolaştırılmıştır.⁶ Çanakka- le'deki müzelerde sergilenmekte ve 57. Alay Şehitliği'ne resmedilmiş bulun- maktadır. Ayrıca *Cephede Bir Muallim Şehit Ethem* adlı müstakil bir kitabın da⁷ konusu-

2 Niğde, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Konya vilayetinin sancağı durumundadır. Serdar Ösen "Arşiv Belgeleri ve Şeriye Sicillerine Göre Niğde 1888-1894", *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üze- rine* (Edit. Musa Şaşmaz), İstanbul 2008, s. 84; Niğde Sancağı ve idarî taksimatı için ayrıca Bkz: Mehmet Kaya, "XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair", *Türkiyat Araştırmaları Der- gisi*, S. 19, Konya 2006, s. 193-210.

3 Ethem Ruhi Üngör, 20 Şubat 1922'de İstanbul Cankurtaran'da doğmuş ve 10 Ağustos 2009'da Kadıköy'de ölmüştür. Tanınmış bir müzikologdur. Hüseyin Sadettin Arel'in çıkardığı *Musiki Mecmuası*'nı kırk yılı aşkın bir süre devam ettirmiştir. Evinde, on yıldan fazla bir sürede bütün Türkiye'yi dolaşarak 750'den fazla çalgı ile oluşturduğu bir koleksiyonun sahibidir. Türk müziği ve tarihi ile yayınlanmış ve yayına hazırlanmış birçok eserin sahibidir. 10-15 Eylül 2007 tarihleri arasında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından Ankara'da düzenlenen ICANAS toplantısında *101 Türk Büyüğü ve Bilgi Semamızın 12 Burcu*'ndan birisi (Şükrü Elçin, Muazzez İlmi- ye Çığ, İhsan Doğramacı, Süleyman Kazmaz, Oktay Aslanapa, Halil İnalçık, Kâzım Mirşan, Zeynep Korkmaz, Hamza Eroğlu, Bozkurt Güvenç, Kemal Baytaş ile birlikte) olarak şereflandırılmıştır. 2008 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı tarafından *TBMM Üstün Hizmet Madalyası ve Beratı* ile ödüllendirilmiştir. Hayatı, eserleri ve faaliyetleri için Bkz: Etem Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1966, s. 159; Ayşegül Parlayan, "Çalgılar Seni Söyley, Tellerde Nağme Adın", *NTV Tarih*, S. 8, Eylül 2009, s. 20; "Ethem Ruhi Üngör'ün Ölümü İle Türk Çalgıları da Yetim Kaldı", *Zaman Online* (23.08.2009); "Etem Ruhi Üngör", www.beethovenlives.net (28.01.2008); Mehmet Nuri Yardım, "Etem Ruhi Üngör İle Mülakat", www.sanatalemi.net (02.02.2010); "Türk Müziğinin Çınarı Etem Ruhi Ün- gör", www.musikidergisi.net (03.02.2010)

4 Şair Halim Yağcıoğlu'nun Ethem ve mektubu için yazılmış "*Hasan Ethem'in Validesi'ne Son Mektubu*" başlıklı bir dördürlüğü bulunmaktadır. "*Anne beni vatan için doğurdun/ Söyle kirpiğinde titreyen yaş ne?/ Mertlikle içimi kardan yağurdun/ Hiç asker anası ağlar mı anne*". Milli Savunma Bakanlığı, *Cepheden Mektuplar*, Ankara 1999, s. 53; Milli Savunma Bakanlığı, *Bir Kahramanlık Abidesi 57nci Piyade Alayı Şehitler Alayı*, Ankara 2003, s. 135; "*Saros'tan Gelibolu'ya Bakarken*" başlıklı Ali Koç Elegeçmez'in şiirinde de; "*Ne zaman Saros'dan baksam/ güneşe, aya/ Mart ayında, nisanda, mayısta, ağustosta/ Kanlısırt'ta.. Kocaçimen'de.. Bombatepe'de/ Ve öğretmen Ethem'in armut ağacında/ gamlı bülbülleri dinlerim*" mısralarında Ethem'den bahsedilmektedir. Bkz: "Çanakka- le Şehitleri", [http:// nedir.antoloji.com](http://nedir.antoloji.com) (29.04.2008)

5 Bkz: Buket Uzuner, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, 25. basım, İstanbul 2005, 321 s. Romanın kahra- manı Mülazım Ali Osman karakteri ve onun cepheden yazdığı mektuplarda, Şehit Ethem ve mek- tubundan oldukça istifade edilmiştir. Mektupların "*Valideciğim*" hitabıyla yazılması, bülbül imgesi, süt içilmesi, savaştan sonra Çanakka- le'ye annenin götürülmesi vb.

6 TRT'de yayınlanan "*Kınalı Kuzular*" dizisinin 7. bölümü "*Hasan Ethem*" adıyla, şehidin mektubun- dan yola çıkılarak senaryolaştırılmıştır.

7 Mustafa Canbey, *Cephede Bir Muallim Şehit Ethem*, İstanbul 2008, s. 125

nu teşkil etmiştir. Hemşerileri doğduğu kasabanın sağlık ocağına onun adını vermişler, belediye bahçesine de bir anıtını yaptırmışlardır.

Son yıllarda Çanakkale Savaşı'na artan ilgiye paralel olarak, yayınlarda da oldukça artış görülmektedir. Maalesef, çoğu popüler nitelikteki bu yayınlar Google'dan derlenip, kopyala-yapıştır mantığıyla hazırlanmaktadır. Bu nedenle de, yayınların çoğu bilinen yanlışları tekrar etmekte ve bu yanlışlar bir müddet sonra birer *gerçek* olarak algılanmaktadır. Bu yayınların büyük kısmı menkıbelerden, efsanelerden, gerçekliği tartışmalı hikâyelerden oluşmaktadır.⁸ Ayrıca bu yayınların bazılarının yazarları, metinler üzerinde dilediğince tasarrufta bulunmakta, yayınlanan metnin orijinal hali ortadan kalkmakta, bu durum da, gerçeği tahrip ve tahrif etmektedir. Bu tahrifat, bazen, dikkat ve metodoloji bilgi eksikliğinden kaynaklandığı gibi, bazen de ideolojik denilebilecek bir tavırdan ileri gelmektedir.

Bugüne kadar, Ethem'den ve mektubundan bahsedilen bütün yayınlarda, ciddi bir tahlil ve inceleme çabasına rastlamak mümkün değildir. Kaynaklar, neredeyse, hiçbir tenkide tabi tutulmamıştır. Edebî üslubu, muhtevasının zenginliği dolayısıyla mektuptan vazgeçilememekte; ama yazarlar, nasıl işlerine geliyorsa öyle bir metin neşri ile mektubu ele almaktadırlar. Henüz, şehidi doğru bilgilerle tanıtan ve mektubun bütününe akademik usullere göre değerlendiren bir yayın da mevcut değildir.

Bu çalışma, Şehit Ethem ve mektubu hakkında yapılan yayınlardaki yanlışlara dikkat çekmek, bu bilgi yanlışlarını düzeltmek ve özellikle popüler tarih çalışmalarında karşımıza çıkan, bilgi ve belgeleri tahrif etmek noktasındaki keyfiliğe vurgu yapmak maksadını taşımaktadır.

Şehit Ethem'in Biyografisini Doğru Yazmak

Şehit Ethem'in Kimliği

Şevket İstanbul'da Darüşşafaka'da okumaktadır. Hilmi ise henüz on yaşındadır. Literatürde Çanakkale şehidi olarak geçtiği ilk yer olan *Harp Mecmuası*'nda ismi Ethem olarak verilmiştir.⁹ Genellikle isminin *Hasan Ethem* olarak bilinmesi ve yayınlarda böyle yer almasının sebebi; kendisinin, mektubunun sonuna

8 Sevinç Özarslan, "Çanakkale Kitapları Geçit Vermiyor", *Yeni Şafak*, Cumartesi Eki, 17 Mart 2007, s. 15; Ayrıca bu konuda bir değerlendirme için bak. Ahmet Turan Alkan, "Çanakkale Edebiyatımız Niçin 'Vasat'?", *Zaman*, 19 Mart 2007

9 *Harp Mecmuası* Harbiye Nezareti tarafından 1915 yılı Kasım ayında 15 günde bir yayınlanmak üzere çıkarılmış ve 27. sayıda yayın hayatı sona ermiştir. Bkz: *Harp Mecmuası* (Haz. Ali Fuat Bilkan-Ömer Çakır), İstanbul 2005, s. 7-9; Mecmuada *Mübarek Şehitlerimiz* başlığı altında bazı sayfalar şehitlerin fotoğraflarına kimlik ve birlik bilgilerine ayrılmıştır. 22. sayının 351. sayfasında asker kıyafetli resminin altında "*Kolordu 3 Alay 57 Tabur 2 Bölük 6 İhtiyat Zabıt Namzedi Ethem Efendi (6 Mayıs 1331)*" bilgisi bulunmaktadır. Bilkan ve Çakır tarafından mecmuanın yayına hazırlanmasında Ethem Ruhi Bey'in teklifi ve katkılanı bulunmaktadır. Bu konuda Bkz: *Harp Mecmuası*, s. 11

ismini bu şekilde yazmasından¹⁰ kaynaklanmaktadır. Yeğeni Ethem Ruhi Bey, bu durumu; *“O sırada hayatta olmayan babasının adına isminde yer vererek annesinin gönlünü hoşnut etmek istemiş”* olmakla izah etmektedir.¹¹ Son nüfus kaydı bilgilerine göre, Ethem 1308/1892 doğumludur.¹² Ama literatürde yer alan bütün bilgiler, onun 25 yaşında şehit olduğuna ve 29.02.1890 tarihinde doğduğuna işaret etmektedir. Ethem Ruhi Bey tarafından hazırlanmış şecerede de bu tarih yer almaktadır. Yaygın olarak kullanılan bu tarihin de yanlışlığı ortadadır. 1890 yılında Şubat ayınının 29 gün çekmesi mümkün değildir. Şecere altına düşülen nottan anlaşıldığına göre; Süllüoğlu İbrahim Ağa (ö.1881) oğlu Hasan Fehmi’yi İstanbul’a getirerek Cedit Mehmet Efendi Medresesi’ne kaydettirmiştir. Ethem’in babası olan Hasan Fehmi Beyazıt Rüştüyesi’nde Sarf-Nahiv hocalığı yapmıştır. Hasan Fehmi Efendi, Ethem sekiz-on yaşlarında iken ailesini İstanbul’a taşımış ve Sultanahmet semtine yerleşmiştir. Ethem’in çocukluk ve gençlik yılları Sultanahmet ve Beyazıt semtlerinde geçmiştir. İlk ve orta tahsiline ait herhangi bir bilgi sahibi değiliz.¹³ 1913-1914 yıllarında Beyazıt Numune Mektebi muallimi ve Darülfünun Hukuk Mektebi ikinci sınıf talebesi iken gönüllü olarak askere gittiğini ve Çanakkale muharebelerine katıldığını bilmekteyiz.

Ethem’i öğretmenlik yıllarından tanıyan İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey, onun fizikî portresi ve öğretmenlik hakkındaki düşüncelerini şu satırlarla veriyor: *“1912 de Beyazıt Numune Mektebinde muallimdim. Kendisini orada tanıdım. 22 yaşlarında, orta boylu, hafif kara sakallı, yağız çehreli, çok sevimli bir insandı. Bütün hayatında yalnız bir şey düşünüyordu; çocukları iyi yetiştirmek... Ethem’in bütün hayatında aradığı ve yapmaya çalıştığı bu idi.”*¹⁴ İsmail Hakkı Bey devamla; Ethem’in, kendisi ile sık sık görüşüğünü, öğretmenlik mesleğinde muvaffak olmak için hocalık aşkıyla yandığını, hep çocuklara iyilik etmek için çalıştığını, okul müdürünün onun hayatını anlatırken herkesin hürmet duyup, hayret gösterdiğini ifade ediyor.¹⁵

¹⁰ Bkz: Ek 4

¹¹ Ethem Ruhi bey ile 19 Şubat 2008 tarihinde yapılan görüşme.

¹² Konya Meram Nüfus Müdürlüğü’nden temin edilen 08.01.2010 tarihli nüfus kayıt örneğinde doğum tarihi 01.07.1892 olarak verilmektedir. Aynı nüfus kayıt örneğinde annesi ve diğer kardeşlerinin doğum tarihlerinin ay ve gün kısmında 01.07. tarihlerini görmekteyiz. Bu durum; Rumî takvime göre sadece yıl olarak kaydedilmiş doğum/ölüm tarihlerinin Miladî takvime çevrilmesi ve elektronik ortama aktarılması işlemindeki uygulamadan kaynaklanmaktadır. Ethem Ruhi Bey’in özel arşivinden bir suretini temin ettiğimiz, 07.12.1987 tarihli İstanbul Eminönü Nüfus Müdürlüğü’nden verilmiş kayıt örneğinde doğum tarihi 1308’dir.

¹³ Ethem Ruhi Bey ile değişik tarihlerde yaptığımız görüşmelerde verilen bilgilerden. Bu görüşmelerden ilki 1997 yılında Konya’da Selçuk Üniversitesi tarafından düzenlenen *“Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Devleti Sempozyumu”*na katıldığı zaman gerçekleşmiştir. Son görüşme ölümünden bir buçuk ay kadar önce 25 Haziran 2009’da İstanbul Yıldızbakkal-Kadıköy Şem’i Bey Sokak Nu: 19/3’teki ikametgahında yapılmıştır. Yaptığımız birçok telefon görüşmelerinde de tarafımıza kıymetli bilgiler lütfetmişlerdir.

¹⁴ İsmail Hakkı, *“Muallim Ethem Nasıl Öldü?”*, *Mektepli*, S. 25, 9.3.933, s. 3

¹⁵ Aynı yer.

Ethem'in Şehadet Tarihi

Şehit İbrahim Ethem hakkındaki en yaygın kaynak; 1970'li yıllardan beri bastırılan ve dağıtılan, ön sayfasında *Harp Mecmuası*'ndan alınma resmi ve resim yanında açıklama yazısı, iç sayfalarda mektup metni ve son sayfada Ethem Ruhi Bey tarafından hazırlandığı anlaşılan Şehit Ethem, ailesi ve mektubun nerelerde yayımlandığına dair bilgiler bulunan dört sayfalık bir broşürdür. Ethem Ruhi Üngör Özel Arşivi'nden temin edilen bu broşürlerden birisi 1984 yılında Türkpetrol Vakfı tarafından İstanbul'da basılmıştır. Broşür arka sayfa bilgilerinde "Bu mektup ayrıca; binlerce nüsha basılıp 1970-1985 yılları arasında Çanakkale Savaşları 1915 Harp Hatıraları Koleksiyonu Müzesi'nce ziyaretçilere sunulmuştur. (Aynı mektup baskısı, bazı edebiyat ve tarih öğretmenlerince ayrıca bastırılarak öğrencilere dağıtılmıştır.)" notu yer almaktadır.¹⁶ Birçok kaynak bu broşürdeki bilgilerden yararlanmıştır. Bu broşürlerin arka sayfa notlarının ilkinde şehidin doğum ve ölüm tarihleri verilmektedir. Doğum tarihi 29.2.1890, şehadet tarihi ise 19 Nisan 1915 olarak belirtilmiştir. Şehadet tarihindeki bu yanlışlık birçok kaynağa buradan intikal etmiştir.¹⁷ Bu durum, bazı kaynaklarda yer alan "Bu mektubu yazdıktan iki gün sonra şehit olmuştur." şeklindeki yanlış tespitin de sebebidir.¹⁸

Şehadet tarihini 6 Nisan 1915 olarak veren kaynaklara da rastlamaktayız.¹⁹

Fatih Nüfus Müdürlüğü'nün verdiği kayıta, ölüm tarihi 22.04.1331 olarak gösterilmiştir. Bu tarih, Konya Meram Nüfus Müdürlüğü'nden temin edilen Nüfus Kayıt Örneği'nde 05.05.1915 olarak miladî tarihe çevrilmiştir.

Harp Mecmuası'nda Ethem'in 6 Mayıs 1331, yani 19 Mayıs 1915'te şehit olduğu belirtildiğine göre; acaba bu tarihlerden hangisi doğru kabul edilmelidir? Bu sorunun cevabı, mevcut bilgiler ışığında, kendisi ile aynı tarihlerde

16 "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu" başlıklı bu broşür; başlığı *Bir Çanakkale Şehidinin İlk ve Son Mektubu* şeklinde değiştirilerek ve bazı arka sayfa bilgileri yenilenerek Damla Yayınevi tarafından 2007 yılında İstanbul'da yeniden bastırılmış ve dağıtılmıştır.

17 İlhan Akşit, *Çanakkale Savaşları Harp Sahaları ve Abideleri*, İstanbul 1974, s. 77; "Bir Şehidin Son Mektubu", *Orkun*, S. 9, Mart 1983, s. 16; Bilal Eren- Hakkı Karatekeli, *Bir Hilâl Uğruna Çanakkale*, İstanbul 2008, s. 195; İsmail Çolak, *Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri*, İstanbul 2006, s. 100; İsmail Çolak, *Okuldan Çanakkale'ye Mahşerin İrfan Ordusu*, İstanbul 2008, s. 184; Yusuf Gedikli, *Cepheden Çanakkale*, İstanbul 2008, s. 86; Mustafa Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, İstanbul 2007, s. 98; İbrahim Refik, *Çanakkale'nin Ruh Portresi*, 13. baskı, İstanbul 2007, s. 169; Recep Şükrü Apuhan, *Sina'dan Galiçya'ya Mehmetçik*, 2. baskı, İstanbul 1997, s. 33; Hüseyin Özcan, "Cepheden Yazılan Mektuplar", *Yağmur*, S. 27, Yıl. 6/Yaz, İstanbul 2005, s. 55

18 Tarafımızdan görülen kaynakların sadece birisinde tarih meselesinde hassasiyet gösterilmiş; konuya tam nüfuz edilemeye de "Mektuptan zaman ve mekan tam olarak anlaşılamiyor. 25 Nisan 1915 çıkarma öncesi yazıldığı görülüyor. Bu da ortam hakkında net bilgi vermiyor. Çıkartma öncesi 19 Nisanda nasıl şehit olabileceği açık değil. Rumi-Miladi dönüşümlere dikkat edilmemiş olabilir." satırlarıyla yazar şüphesini dile getirmiştir. Üstelik bu da bir internet sayfası bilgisidir. Bkz: "Hasan Etem'in Validesine Son Mektubu", <http://mafıdz.5gbfree.com>, (28.01.2008)

19 Talha Uğurluel, *Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi*, 7. baskı, İzmir (tarihsiz), s. 93; "Şehit Mektubu Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", *Kolay İlan Gazetesi*, 31 Ağustos 1982, s. 2

Gazi

Akademik
Bakış

217

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Çanakkale’de Kumkale cephesinde Fransızlara karşı savaşmakta olan kardeşi İhtiyat Zabıt Namzedi Ahmet Halit Bey’in günlüğüne bakılarak verilebilir. Savaşın sonraki yıllarda kaleme alındığı belli olan günlükte Ahmet Halit Bey; “17 Nisan 1331/1915 Mezarlık içinde iken ağabeyimin tabur kumandanından ‘Hayat-mematı sorulan İhtiyat Zabıt Namzedi Ethem Şehit düştü.’ diye yazılı teli aldım.” notunu düşmektedir.²⁰ Aynı günlüğün takip eden satırlarında “6 Mayıs 1331/1915 Harp Mecmuası (No. 22, s. 351) şehitler kısmında ağabeyim Ethem’in fotoğrafı altına: Kolordu 3, Alay 57, Tabur 2, Bölük 6 İhtiyat Zabıt Namzedi Ethem Efendi 6 Mayıs 1331’de şehit oldu yazılı. Ben ise 17 Nisan’da tel aldım. Bu yanlışlığı henüz öğrenemedim.” şeklinde, ağabeyinin şehadet tarihini sorguladığı görülmektedir.²¹ Bu bilgiler ışığında, İbrahim Ethem’in şehadet tarihi ile ilgili şu tespiti yapabiliriz: Bir insanın ağabeyinin ölüm tarihine dair bilgi veren bir vesikanın tarihini yanlış hatırlıyor olması pek mümkün gözüküyor. Üstelik telgrafın alındığı yer ve zaman kesin bir şekilde dile getiriliyor. 30 Nisan 1915’te kardeşinin şehit olduğunu haber veren telgraftaki “hayat-mematı sorulan” ifadesinden, bu bilginin Ahmet Halit tarafından istenildiği anlaşılmaktadır.

25 Nisan 1915 tarihinde Çanakkale’nin Anadolu tarafında Kumkale’ye Fransızlar tarafından bir şaşırtma çıkarması gerçekleştirilmiş ve buradaki çarpışmalar 27 Nisan tarihine kadar sürmüştür.²² Çıkarmanın yapıldığı saatlerde birliği ile birlikte Beşige Limanı’nda bulunan Ahmet Halit Bey daha sonra Kumkale çarpışmalarına bizzat katılmıştır. 26/27 Nisan gecesi düşmanın Kumkale’yi boşalttığı 27 Nisan gündüzü anlaşılmıştır. Bu olaylar, Ahmet Halit Bey tarafından kaleme alınan günlükte anlatılmaktadır.²³ Ağabeyinin hayatına dair bilgi isteği ancak bu tarihten sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Mukabil bilginin gelişi için bir iki gün geçeceği düşünülürse; 30 Nisan’da ağabeyinin ölüm haberini alması kuvvetle muhtemeldir.

Bu bilgiler ışığında denilebilir ki, İbrahim Ethem, Arıburnu’na yapılan Anzak çıkarması ve 57. Alay’ın muharebeye dâhil olduğu ilk birkaç gün içinde şehit olmuştur.²⁴

20 M. Orhan Bayrak, *Çanakkale Savaşları*, 3. baskı, İstanbul 2005, s. 188; Canbey, *Şehit Ethem*, s. 93
21 Bayrak, *Çanakkale Savaşları*, s. 188; Canbey, *Şehit Ethem*, s. 93-94

22 Kumkale muharebelerinde görev yapan Yüzbaşı Celaleddin tarafından tarafından verilen *Kumkale Muharebatı* konulu konferans metninin 28 Ağustos 1921’de Erkân-ı Harbiye Mektebi tarafından yayınlanmış metni için Bkz: *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı* (Haz. Burhan Sayılır), İstanbul 2006, s. 137-188

23 Canbey, *Şehit Ethem*, s. 92-93; Bayrak, *Çanakkale Savaşları*, s. 187

24 MSB Arşivi’nde bulunan 57. Piyade Alayı Çanakkale Cephesi Muhallefat Defteri ve 3. Kolordu 1-2-3 Nolu Zayıat Kayıt Defterleri’nden ulaşılabilecek herhangi bir bilgi bu konuya yeni bir boyut kazandırabilir düşüncesiyle tarafımızdan ilgili kuruma bilgi için müracaat edilmiştir. 28 Nisan 2010 tarih ve 7940-2199-10 sayılı yazı ile “MSB Arşiv Müdürlüğü kayıtlarında şahısla ilgili yapılan inceleme ve araştırma sonucunda gerek zayıat kayıtlarında ve gerekse subay şahsi dosyalarında her hangi bir kayda rastlanmamıştır.” bilgisi verilmiştir.

Şehit Olduğu Yer

Ethem'in 57. Alay'a²⁵ mensup bir asker ve muharebe esnasında şehit olması dolayısıyla, şehit olduğu yerin Arıburnu/Anzak cephesinde olduğu muhakkaktır. Fakat popüler Çanakkale kitaplarında ve internet sayfalarının çoğunda şehadet yerinin Maydos (Eceabat) olduğu belirtilmektedir.²⁶

Bu durumu aydınlatabilecek nitelikte birçok harp tarihi kaynağı kullanılabilir olmasına rağmen; Ethem'in muharebeye dâhil oluşu ve şehadet ortamı hakkında müracaat edilecek en anlamlı kaynakların, komutanları Mustafa Kemal'in "*Arıburnu Muharebeleri Raporu*"²⁷ ve Hüseyin Avni Bey'in muharebe esnasında yazdığı²⁸ "*Elli Yedinci Alayın 331 Senesi 12 Nisan 1331 Tarihinden 24 Nisan 1331 tarihine kadar Arıburnu Meydan Muharebesi'ni Hâki Muharebe Takriridir*" isimli raporun²⁹ olduğu muhakkaktır.

19. Tümen, 5. Ordu ihtiyatı olarak Bigalı Köyü ve köyün güney ve güney-doğusundaki Maltepe, Mersintepe civarına yerleştirilmiş ve tümen karargâhı Bigalı Köyü güney-doğusunda Değirmen Bayırı mevkiine kurulmuştur.³⁰ 57. Alay ise, köyün kuzey-batı sırtlarında konuşlanmıştır ve Cebel Bataryası ile birlikte köyün en yakınındaki birliklerdir. Ethem'in şehadete yürüyüşü de işte bu noktadandır. Bigalı Deresi boyunca Kocadere ve köyün batısından Conkbayırı'na doğru tarihî yürüyüş gerçekleşir.³¹ Ethem'in taburu öncüdür³² ve Arıburnu kıyılarında Anzaklar'ı ilk karşılayan 27. Alay 2. Tabur'a bağlı birliklerden 4. Bölük 1. Takım komutanı ihtiyat zabıt vekili İbradılı İbrahim Hayrettin'in³³, cephaneleri bittiği için geri çekilmekte olan askerlerinin Mustafa Kemal tarafından süngü

25 57. Alay hakkında geniş bilgi için Bkz: Milli Savunma Bakanlığı, *Bir Kahramanlık Abidesi 57nci Piyade Alayı Şehitler Alayı*, Ankara 2003, s. 349

26 Örnek olarak Bkz: Eren-Karatekelî, *Bir Hilâl uğruna*, s. 195; Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, s. 98; Çolak, *Kahraman Mektepliler*, s. 101; Çolak, *Okuldan Çanakkale'ye*, s. 184; Uğurluer, *Çanakkale*, s. 93; Refik, *Çanakkale'nin Ruh Portresi*, s. 169; "Çanakkale'den Bir Mektup", www.bisohbet.com (24.12.2007); "Hasan Etem'in Validesine Son Mektubu", <http://mafdaaz.5gbfree.com>, (28.01.2008)

27 Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu* (Haz. Uluğ İğdemir), Ankara 1968, 200 s.

28 Hüseyin Avni Bey bu raporu 21 Temmuz 1915 tarihinde kaleme almıştır. Bu tarihten 23 gün sonra 13 Ağustos 1915'te şehit olmuştur. Bkz: Sermet Atacanlı, *Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları*, İstanbul 2006, s. 428

29 Atacanlı, *Atatürk*, s. 405-428

30 Mustafa Kemal, *Arıburnu*, s. 19. Ayrıca Bkz: Milli Müdafaa Vekaleti, *1915 de Çanakkale'de Türk*, Ankara 1957, s. 7; Halis, *Çanakkale Raporu*, İstanbul 1975, s. 109; Celal Erikan, *Komutan Atatürk*, 2. baskı, İstanbul 1972, s. 126

31 Mustafa Kemal, *Arıburnu*, s. 20-21; Atacanlı, *Atatürk*, s. 406; 57. Alay'ın Bigalı'dan Conkbayırı'na yürüyüş güzergâhı hakkında, Çanakkale harp sahası üzerine uzman kabul edilen Şahin Aldoğan ile birlikte Gürsel Göncü, Selim Meriç ve Jul Snelders tarafından yapılmış, harita, kroki ve fotoğraflarla desteklenmiş bir çalışma için Bkz: Gürsel Göncü "Kader Değil, Mustafa Kemal", *Atlas*, S. 145, Nisan 2005, s. 40-71

32 Atacanlı, *Atatürk*, s. 406

33 İbradılı İbrahim ve çıkarma sabahı yaptıkları savunmanın kendi ağzından anlatımı için Bkz: Haluk Oral, *Arıburnu 1915 Çanakkale Savaşı'ndan Belgesel Öyküler*, İstanbul 2007, s. 47-66. İbradılı İbrahim Hayrettin, Ethem gibi hukuk tahsili yarıda kalan 2. sınıf talebelerindendir. Hayatının 11 yılı askerlikte geçmiştir. İbrahim Uslu, "İbradılı İbrahim", *Türkiye Gazetesi*, 18 Nisan 2007, s. 4. İbradılı İbrahim, savaş yılları sonrasında Konya'da yaşamış ve orada ölmüştür. Konya Merkez Selçuklu İlçesi'nde Musalla Mezarlığı'nda mefundur.

Gazi

Akademik
Bakış

219
Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

taktirılarak yere yatırıldığı, Anzakların duraklaması ile tarihî anın gerçekleştiği yerde savaşa dâhil olan alayın ilk taburu olmuştur.³⁴ Komutanları Hüseyin Avni Bey'in anlatımıyla; 2. Tabur "ava çıkmış arslanlar gibi" düşmana ilerlemektedir ve birliklerinin başındaki "zabitan yıldırım satvetiyle yürümekte ve asker de bunları takip etmekte"dir. "Kalbleri îmân ile meşbû (dolu) gazanferler (savaşçılar) süngü muharebesinden kaçan korkak düşmanına Osmanlı süngüsünün ne demek olduğunu" göstermektedir. Tekbir ve tehlillerle düşmana saldıran alay, ilk günün akşamına doğru mevcudunun yarısını kaybetmiştir.³⁵ Hüseyin Avni Bey, raporunda 26 Nisan sabahı alayın mevcudunun üçte ikisinin kaybedildiğini, yirmiyi yakın zabitan zayıfatı olduğunu belirtmektedir. Alay, bu sırada, Cesarettepesi ve Bombasirtı üzerindedir. Sağ cenahta, geceden Kabasirtı üzerinde kalan 2. Tabur'un bazı bölükleri donanma ateşine maruz kalmış ve tamamına yakını kaybedilmiştir. 26 Nisan gecesi muhtelif taburlardan toplanan askerden teşekkül ettirilen bazı bölüklere zabıt bulmak mümkün olmadığından, bunlardan birine tabur imamı Hasan Fehmi Efendi kumandan tayin edilmiştir. 1. Tabur, 27 Nisan sabahı, zabitanının tamamı kaybedildiği için lağvedilmek zorunda kalmıştır.³⁶ Tümen komutanı Mustafa Kemal; Arıburnu muharebelerinin en buhranlı günü ve en namüsaıt vaziyetin 26 Nisan sabahı olduğunu, bilhassa Conkbayırını'nda düşmanın üzerine taarruz ettirilen ve büyük zarar gören; fakat askerinin cesur ve kahramanca savaşmasıyla düşmanın durdurulup geri püskürtülmesini sağlayan alayın özellikle 57. ve sonra 27. alaylar olduğunu zikretmektedir. Ona göre, her iki alay da millî harp tarihimizdeki şanlı, şeref dolu yerlerini almaya lâyıktırlar.³⁷

Yukarıdaki bilgiler ışığında kuvvetle muhtemeldir ki İbrahim Ethem, Conkbayırını'nın güneydoğusunda Çataldere'de ebedî istirahatgâhlarına tevdi edilen şehitlerimiz arasındadır.³⁸

34 Mustafa Kemal, *Arıburnu*, s. 22; Atacanlı, *Atatürk*, s. 406

35 Atacanlı, *Atatürk*, s. 407-409

36 Atacanlı, *Atatürk*, s. 411-414

37 Mustafa Kemal, *Arıburnu*, s. 52-53

38 Şehitliklerde ismine rastlayamadığımız Ethem'in temsilî mezar taşı, 2011 yılında, Yrd. Doç. Dr. Burhan Sayılır'ın tarih danışmalığında yapılan yeni düzenleme ile 57. Alay Şehitliği'ne konulmuştur. Bkz: "O Vasiyet Yerine Geldi. Çanakkale Savaşları'nda şehit olan İbrahim Ethem'in yeğeninin vasiyeti yerine getirildi." *Vatan*, 22 Nisan 2011. Millî Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan "Şehitlerimiz" adlı eserde Niğdeli şehitler kısmında İbrahim Ethem isimli bir ihtiyat yedek subay adayı bulunmaktadır; baba adı Hacı Derviş, birliği 39. Alay, şehit olduğu yer Kireçtepe olarak gösterilmiştir. Başka bir şehidimize ait bilgilerdir. Millî Savunma Bakanlığı, *Şehitlerimiz*, C.4, Ankara 1998, s. 284. Nüfus kaydının 1915'ten önce İstanbul'a alındığı düşünülerek İstanbullu şehitlerin kayıtları da kontrol edilmiş; İbrahim Ethem adlı dört rütbeli askerın baba adı ve cephelerinin tutmadığı görülmüştür. Ethem adlı yedi askerın de baba adları tutmamaktadır. Bunlardan bir tanesi aynı alay ve taburdan fakat bölüğü farklıdır. Baba adı da Ali'dir. Bkz: *Şehitlerimiz*, C.3, s. 194, 188; Çanakkale cephesinde Niğdeli şehitler üzerine, Niğde Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü Arşivi'ndeki "Vefayata Mahsus Vuküat Defteri" ve Askerlik Şubesi kayıtlarından istifade edilerek yapılan bir araştırmada da Ethem'in ismine rastlamamaktayız. Aynı köyden Kör Hüseyin oğlu Mehmet (1308, Evli, Sığındere, 22.6.1331) ve Yakup oğlu Fettah (1305, Bekar, Sığındere, 22.6.1331) isimli iki Çanakkale şehidi bulunmaktadır. Bkz: Salih Özkan, "Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Niğdeliler", *Ata Dergisi*, S. 12, Konya 2004, s. 118,123; Çanakkale şehitleri üzerine hazırlanan bir eserde, Harp Mecmuası'ndaki resmi ve resim altında kimlik bilgileri verilmektedir. Burada, *Şehitlerimiz* adlı eserden faydalanılarak kimlik bilgileri genişletilmeye çalışılmıştır. Fakat ortaya çift kimlikli bir şehit çıkarılmıştır. Baba adı Hacı Derviş, doğum tarihi 1894 olan ihtiyat yedek subay başka birisidir ve kendisinden yukarıda bahsedilmiştir. Bkz: Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları Tarihe Sığmayanlar*, Ankara 2008, s. 380

Şehit Ethem'in Mektubu

Ethem Ruhi Üngör'ün şehit amcasının mektubundan haberdar oluşu bir tesadüfün eseridir. 1930'lu yılların başlarında Haydarpaşa'da oturmaktadırlar. Babası Ahmet Halit Bey'e ısrar ederek, sokaktan geçmekte olan eskiciden birkaç nüsha "Mektepli" dergisi aldırır. Derginin "Küçüklerle Sohbet" sayfasındaki "Muallim Ethem Nasıl Öldü?" yazısını orada okur ve amcasının hikâyesi ve mektubu ile ilgisi o anda başlar. Mektup, o yıllarda, babaanne Zeynep Hanım'dadır. İlk defa mektubu amcası Şevket'e okutur.³⁹

Mektup 22.5-18.7 cm. ölçülerinde dört sayfadan müteşekkildir. Mor renkli silinmez kopya kalem kullanılmış ve okunaklı bir rik'a ile yazılmıştır. Amcası Şevket'ten kendisine intikal eden mektup Ethem Ruhi Bey tarafından, kırmızı kadife kaplı bir plâket mahfazasında korunmaktaydı.⁴⁰

Mektup 22.5-18.7 cm. ölçülerinde dört sayfadan müteşekkildir. Mor renkli silinmez kopya kalem kullanılmış ve okunaklı bir rik'a ile yazılmıştır. Amcası Şevket'ten kendisine intikal eden mektup Ethem Ruhi Bey tarafından, kırmızı kadife kaplı bir plâket mahfazasında korunmaktaydı.⁴¹

Şehit Ethem, mektubunu, annesi Zeynep Hanım'dan aldığı mektuba cevap olarak Bigalı'daki karargâhlarından 17 Nisan 1915'te yazmıştır. Çıkartma ve kara muharebelerinin başlangıcından bir hafta kadar önce olan bu tarih, Canbey'in eserinde, savaşın bütün şiddetiyle devam eden zamanlar olarak anlatılmaktadır. Bu duruma şu cümlelerle rastlamaktayız: "mahşer olarak adlandırılan Çanakkale Savaşı'nın o yıkıcı ve öldürücü etkisine rağmen... savaşın o dehşet anında yazılmış olan fakat dehşetten daha çok ırmaklardan, kırlardan ve koyunlardan söz eden İbrahim Ethem'in mektubu... yer gök her yerden şarapnel parçalarının yağdığı o dehşetli günlerde, o bir armut ağacının altında aşağıdaki mektubu kaleme alıyor. O çatışmaların durduğu nadir anlardan birinde bir armut ağacının altına oturdu... bu mektubu yazdı. Şarapnel parçaları içerisinde bir asker ancak bu kadar huzurlu ve ancak bu kadar kendinden emin bir ifade kullanabilir."⁴² Hamasî bir üslûpla ve heyecanlı kaleme alınan eserde, zaman bakımından takdim-tehir yapılmakta, tahlil çabası yanlış bir zaman ve zemine oturtulmaktadır. Canbey'i, bizzat Ethem'in mektubundaki "böyle güzel ve sakın bir yerde sana dua eden biz askerlerin" ifadesi de tekzip etmektedir.⁴³

İlhan Akşit, mektubun, yeğeni Ethem Ruhi Bey tarafından müzeye hediye edildiğinden bahsetmektedir.⁴⁴ Orkun'da ise; mektubun aslının yine Ethem Bey tarafından Alçıtepe Köyü'nde Salim Mutlu'nun şahsî gayretiyle kurulmuş olan müzeye hediye edildiği bilgisi yer almıştır.⁴⁵ İsmail Çolak da,

39 Ethem Ruhi Bey ile 25 Haziran 2009 tarihinde yaptığımız görüşmede verilen bilgilerden.

40 25 Haziran 2009 tarihli ziyaretimizde, mektup, tarafımızdan görülmüş ve aslından okunmuştur.

41 25 Haziran 2009 tarihli ziyaretimizde, mektup, tarafımızdan görülmüş ve aslından okunmuştur.

42 Canbey, *Şehit Ethem*, s. 11, 42-43

43 Bkz: Ek 4

44 Akşit, *Çanakkale Savaşları*, s. 77

45 "Bir Şehidin Son Mektubu", *Orkun*, s. 16

Görüş

Akademik
Bakış

221

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Ethem tarafından yazılan mektubun gönderilemediği bilgisini vermektedir.⁴⁶ Bütün bu yazılanlar elbette yanlıştır. Söz konusu mektup, Ethem Ruhi Bey'in vefat ettiği 10 Ağustos 2009 tarihine kadar özel arşivinde muhafaza edilmektedir.

Mektup ve Üslûbun Tekevün Şartları

Bir şehit mektubunun duygu ve düşünce dünyasına tam nüfuz edebilmek için, onun tekevün; oluş, ortaya çıkış şartlarını bilmek gerekir. Seferberlik yıllarında, 1915 Mayıs'ında Çanakkale cephesinde, savaşa gönüllü katılmış Darülfünun Hukuk Mektebi talebesi bir Türk gencinin içinde bulunduğu ruh hâli mektubunun satırlarında müşahhas bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Ethem, Türk milletinin felaket yıllarının bir şahididir. Düvel-i Muazzama, ihdas ettiği *Şark Meselesi* ile âdetâ Osmanlı Devleti'nin üzerine çullanmış; siyasî, ekonomik, askerî, kültürel her türlü baskıyı uygulamaktadır. İstibdat yılları ve ona karşı mücadele, 1908'de Hürriyetin İlânı, Balkanlar'da kargaşa ve kayıplar, Trablusgarp ve nihayet Balkan felâketi. Devlet ve millet, siyasî ve fikrî bir Hercümerç içindedir.

Önce ilmî ve edebî yönleriyle teşekkül etmiş,⁴⁷ 1908 sonrasında ve özellikle Balkan felâketinden sonra siyasî veçhesiyle de ağırlığını hissettirmeye başlamış olan Türk milliyetçiliği,⁴⁸ mekteplerdeki hâkim düşünce ve harekettir. Türkçülük hareketi müesseseseleşmiş, Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve nihayet Türk Ocağı kurulmuştur.⁴⁹ Adeta, Türkçülüğün merkezi Beyazıt'tır.⁵⁰ Özellikle Hamdullah Suphi'nin başkan olmasından sonra faaliyetler daha da artmış ve Ocak müessir hâle gelmiştir. Ocağın üyelerinin çoğunluğu Darülfünunlu gençlerdir.⁵¹ İstanbul'un Darüşşafaka, Kabataş, Vefa gibi meşhur liselerinde milliyetçi hocalar gençleri Türk milliyetçiliği düşüncesi ile yetiştirmektedirler. İttihat ve Terakki Genel Merkezi artık İstanbul'dadır. Ziya Gökalp, Ali Canip, Ömer Seyfettin harekete buradan katkı sağlamaktadırlar. O günlerde Türk Ocağı, Türk halkının çarpan kalbi, dergisi Türk Yurdu da düşünen beyni olmuştur. "*Ordu, okullar ve üniversite milliyet fikri ve milliyetçilik mefkûresi etrafında birbirine kenetlenmiştir.*"⁵² Orduya Enver Paşa hâkimdir fakat genç mektepliler, aydınların önemli bir kısmı Türk Ocağı'nın, Türkçü-Turancı düşüncenin, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının etrafındadırlar.⁵³

46 Çolak, *Kahraman Mektepliler*, s. 101; *Okuldan Çanakkale'ye*, s. 184

47 Ercüment Kuran, "XIX. Yüzyılda Milliyetçiliğin Türk Aydınları Üzerindeki Tesirleri", *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Ankara 1997, 73-82

48 Rıdvan Akın, *Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi*, İstanbul 2002, s. 49-51

49 Yusuf Sarıncay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, 2. baskı, İstanbul 2004, s. 103-142; Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İstanbul 1994, s. 207-237

50 Ocak merkezi Beyazıt'ta Soğanağa Mahallesi Reşit Bey Sokağı'nda bir konaktadır. Bkz: Sarıncay, *Türk Ocakları*, s. 148; M. Şakir Ülkütaşır, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'e Âit Birkaç Hâtıra", *Türk Kültürü*, Yıl:4, S. 5, s. 802

51 Ülkütaşır, "Hamdullah Suphi", s. 803

52 Necati Akder, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'de Milliyet Fikri ve Milliyetçilik Mefkûresi", *Türk Yurdu*, Yıl:4, S:45, Kasım 1954, s. 750

53 Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C: II, 4. baskı, İstanbul 1986, s. 490-491; Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, 8. baskı, İstanbul 1987, s. 72-73

Babası Ahmet Halit Bey'in anlattıklarına dayanarak, Ethem Ruhi Bey'in verdiği bilgilere göre İbrahim Ethem, Türk Ocakları Reisi Hamdullah Suphi ile yakın arkadaşır.⁵⁴ Bir başka tanıdığı ve dostu, öğretmenlik mesleğinde örnek aldığı şahsın İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey olduğunu biliyoruz.⁵⁵ Müderris İsmail Hakkı Bey de, o tarihlerde milliyetçi çevreler içerisinde yer alan bir şahsiyettir.⁵⁶ Yurt dışına tahsile giderken, babası tarafından kendisine yapılan; "Günahların içinde bir günah vardır. Onu işlersen babalık hakkımı helal etmem. Türklüğünü unutma!" telkin ve tembihinin muhatabıdır.⁵⁷ Ethem'in görev yaptığı Beyazıt Numune Mektebi Müdürü Sadullah Bey de, Türk Ocağı ileri gelenlerindedir ve 1918 Kongresi Nizamname Encümeni'nde asil aza olarak görev yapmıştır.⁵⁸

Dönemin Türk milliyetçiliği hareketinde, bir laikleşme ve batılılaşma tarafı olma özelliğinden ziyade; "İslâmlaşma" ve "muasırlaşma" fikri öne çıkmaktadır. İhyacı ve öze dönüşçü bir anlayışla "İslâmın asli hakikatini yeniden ele geçirmenin yolu ve Batılılaşmadan farklı bir modernleşme" biçimi aranmaktadır.⁵⁹ Dönemi değerlendiren Hamdullah Suphi, Türk Ocağı'nın misyonu içerisinde dinin yerini şöyle tespit etmektedir: "Türk Ocağı, milliyeti, ana ve kadir bir fikir olarak tanıdığı gibi dini de daima muhtaç olduğumuz bir ruh saffetini ve kuvvet menbaı olarak bildi. Bu sebebledir ki, Mehmet Emin ve Ziya Gökalp gibi milliyet şairlerimiz, dinin mevkiini, bütün ehemmiyeti ile hissettiren şiirler ve nesirler yazdılar. Bu sebebledir ki, mütefekkirlerimiz arkada bıraktığımız büyük maziye maddî ve manevî bütün müesseseleri bize tarif eden düstur kıymetini haiz tebliğlerde, telkinlerde bulundular."⁶⁰ Ethem üzerinde büyük tesiri olduğu görülen İsmail Hakkı da, milliyet fikrini dinle irtibatlandırmış, onun olmadığı yerde milliyetin de olamayacağını söylemiştir.⁶¹ Görülen odur ki, Türk Ocağı telkin ve terbiyesi içinde kuvvetli bir milliyet düşüncesinin yanında; Türk kimliği/kültürünün en önemli belirleyicilerinden dinin, İslâm'ın da büyük yeri vardır. Bu durum, Çanakkale'de savaştan Türk askerinin duygu ve düşünceleri; milletin İslâm'la irtibatlı tarihî misyonu, hilâfetin merkezi olan İstanbul, Çanakkale'nin geçilmesinin İslâm'a ve İslâm dünyasına indirilecek son ve en önemli darbe olduğu düşüncesiyle de birleşmiş; onlardaki *cihat* ruhu ve duygusunu vatan sevgisi ile de yoğurarak bilemiş, alevlendirmiştir. Bütün bunların, şehit İbrahim Ethem'in mektubunun her satırında tezahür ettiğini görmekteyiz.

54 Bu bilgi, Ethem Ruhi Bey ile yaptığımız görüşmelerde hep tekrarlanmıştır. Tanrıöver hakkında Bkz: Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul 1968, 390 s.

55 İsmail Hakkı, "Muallim Ethem", s. 3

56 Eserleri, fikirleri ve Türk düşünce hayatındaki yeri için Bkz: Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 4. baskı, İstanbul 1994, s. 450-458; Süleyman Hayri Bolay, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Milliyetçilik Anlayışı", *Türk Düşüncesinde Gezintiler*, Ankara 2007, s. 449-452

57 Tahir Hatiboğlu, *Jöntürklerden Sontürklere Tıbbiyeli*, İstanbul 2002, s. 118

58 Ali Birinci, *Tarihin Alacakaranlığında Meşâhir-i Meçhûleden Birkaç Zât-2*, İstanbul 2010, s.171-172

59 Masami Arai, "Jöntürk Dönemi Türk Milliyetçiliği", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*, C. 1, İstanbul 2001, s. 195

60 Tanrıöver, "Müessesemizin Mazisi", s. 330-331

61 Bolay, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu", s. 451

Görüş

Akademik

Bakış

223

Cilt 5 Sayı 9

Kış 2011

Seferberliğin ilk haftasında, yüksek tahsil yapmış ve hatta yapmakta olan gençler yedek subay adayı olarak askere çağırılmışlardır. Bu adaylar ve askerî okul öğrencileri ihtiyat zabiti talimğâhlarında altı aylık bir eğitime tabi tutulmuş; bu eğitimin ardından *ihtiyat zabiti namzedi* olarak kıtalara gönderilmişlerdir. Üç ay kıta hizmetinden sonra da *zabit vekilliği*'ne yükseltilmişlerdir. Bu eğitimlerini İstanbul'da Harbiye Nezareti, Göztepe, Maltepe, Yakacık, Pendik, Kızıltoprak talimğâhlarında yapmışlardır.⁶² Özellikle Çanakkale cephesindeki ihtiyacı karşılamak için, savaş esnasında eğitim süreleri daha da kısa tutulmuş; gençler bu kısa süreli eğitimin ardından cepheye gönderilmişlerdir. O günleri, Burhan Cahit, *İhtiyat Zabiti* adlı romanında şu cümlelerle anlatıyor: “Yakacık'ta bazı binaları işgal eden talimğâh artık ilk neş'eli halini kaybetmiş, bir taraftan ham mahsul efrat, bir yandan dolgun namzet çıkararak bir garip insan makinesi halini almıştı. Her şeyde, talimde, istirahat, manevrada, yürüyüşte bir acelecilik vardı. Sanki aç bir devi doyurabilmek için buraya gelen gençler çarçabuk hazır bir lokma haline getiriliyor. Bir iki gün içinde omuzlarına bir (A) işareti konup o meçhul devin ağzına atılıyordu.”⁶³ Bu gençler kendilerine verilen vazifeyi yüksek askerlik terbiyesiyle yapmışlar ve ölmüşlerdir. Çanakkale'de can veren ihtiyat zabiti namzetleri muvazzaf arkadaşları kadar vazifelerini yapmış birer kahramandırlar.⁶⁴

Bu savaşa hazırlık aşamasında, Türkçü duygu ve düşüncelerin talimlere de yansdığı görülmektedir. Türk Ocağı ve Turan ideali, ordu saflarında genç ihtiyat zabitleri tarafından yaşatılmakta; İstanbul sokaklarında talim yaparken Türk Ocağı Marşı söylenmektedir: “*Türkü, ederiz, daim iftihar/ Hilkatle başlar tarihimiz var/ Kalplerde Türklük aşk ile çarpar/ Yok bize başka yâr/ Önde bayrak, elde süngü, kalpte Tanrı biz/ Dünyaya hâkim olmak isteriz/ Mâbedimiz Türkocağı, kâbemiz de yüce, parlak, Turandır hep ancak*”⁶⁵ İhtiyat Zabitleri Marşı da benzer duyguları ifade etmekte; Türk gençlerini Turan yoluna davet etmektedir: “*İhtiyat Zabitleri! Yol göründü kalkın/ Gidiyoruz işte, Turan bizi bekliyor...*”⁶⁶ Çanakkale ve diğer cephelerde askerin söyle-

62 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi*, C: III, Ankara 1996, s. 258-259; Şevket Süreyya Aydemir, *Sıyrı Arayan Adam*, 8. baskı, İstanbul 1987, s. 72-73; Necmi Seren, “Yılların Ötesinden”, *Cephe ve Esaret Hatıraları* (Haz. Yusuf Gedikli), İstanbul 2009, s. 151-155; Bu talimğâhlar hakkında en geniş bilgiye bir tarihî romanda rastlanmaktadır. Burhan Cahit Morkaya'nın *İhtiyat Zabiti* isimli romanının ilk 86 sayfası, İstanbul'daki talimğâh hatıralarıdır. Romanın bundan sonrası ise (s. 99-349); arkadaşları ihtiyat zabiti Cevdet'in şehadetinden sonra eline ulaşan hatıralarının roman üslûbu ile verilmesinden oluşmaktadır. Morkaya: “*İçinde özyurt sevgisinin, gençlik heyecanının, vazife ve meslek aşkının en temiz eserleri yaşayan bu hatıraların bir kelimesini bile değiştirmeden naklediyorum.*” demektedir. Bkz: Burhan Cahit Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, İstanbul 1933, s. 86

63 Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, s. 28; İzmir Darülmüallimin'inde Türkçü-Turanlı bir eğitimden sonra bu talimğâhlardan Suriye-Filistin cephesine giden Necmi Seren hatıralarında aynı duyguları terennüm etmektedir: “*O günlerin meşhur bir karikatüründen bahsedilir. Bu karikatürde Alman Rabe fırıncıdır. İhtiyat zabiti namzetlerini(yedek subay adaylarını) ekmek hamuru halinde küreğe dizip fırına sürer ve kısa bir zaman sonra pişmiş olarak çıkarır. Üç buçuk ay içinde biz de pişmiş, yenecek hale gelmişik ve savaş canavarı şuracıkta, Çanakkale'de, ağzını açmış, bizi bekliyordu.*” Seren, “Yılların Ötesinden”, s. 155

64 Morkaya, *İhtiyat Zabiti*, s. 28-29

65 Aydemir, *Enver Paşa*, C: II, s. 492; Seren, “Yılların Ötesinden”, s. 153

66 Aydemir, *Enver Paşa*, C: II, s. 493; Şehit Ethem'in Çanakkale gazisi kardeşi Ahmet Halit Bey'in diğer oğlunun adının *Turan* olması burada hatırlanılmalıdır. Turan, 3 aylık bebek iken vefat etmiştir.

diği marşlardan birisi de Ziya Gökalp'ındır. Özellikle Kafkas cephesinde askerin dilinden düşmeyen bu marş, Turan idealini bir dua şeklinde dile getirmiştir.⁶⁷

Savaşın başlamasıyla binlerce gencin orduya katılmak için gösterdiği gayret ve gönüllülükte⁶⁸, Türk milliyetçiliği hareketi ve onun kurumlarında alınan terbiyenin rolü büyüktür. Ziya Gökalp bu durumu şu sözleriyle izah ediyor: “*Birinci Cihan Harbinde Başkomutan, Çanakkale’de olağanüstü fedakârlığı istilzam eden vazifelerde gönüllü isterken ortaya atılan gönüllülerden çoğunun Türk Ocağı mensuplarını teşkil eden Yedek Subaylardan çıkması, memleketimizde ve cemiyetimizde ocaklarımızın yarattığı müspet tesiri ispata kâfi gelir sanırız.*”⁶⁹ Hamdullah Suphi, Çanakkale muharebeleri sırasında Vehip Paşa'nın İstanbul'dan gelen gazetecilere; “*Ne vakit çok müşkil bir vazife yapılmak icap ederse en evvel Ocaklı zabiti hatırladığımızı size haber vereyim.*” dediğini yazmakta ve Enver Paşa'nın kendisi ile birlikte Ağaoğlu Ahmet'i çağırarak, “*Şarkta hazırladığı büyük bir sefer için Türk Ocağına devam eden ve onun azası olan zabitle- rin isimlerini istediğini*” belirtmektedir.⁷⁰ Cepheyi ziyaretlerinde, sık sık tanıdık za-bitlere tesadüf etmişler ve onların kahramanlık hikâyelerini komutanlarından dinlemişlerdir. “*O incecik şehir çocuklarından demir gibi sağlam askerler*” çıkmıştır. Çok sevdiği bir ocaklı arkadaşı, bir hücum sırasında yaralandığı halde, ısrar ederek, ertesi gün tekrar muharebeye girmiş ve orada şehit olmuştur. Ailesinin ümidini kırmamak için ismini gizlediği bu genç, kahraman ocaklılardan sadece birisidir.⁷¹ Erkânı Harbiye Reisi, ihtiyat zabitlerinin hizmetlerini ve fedakârlıklarını şu cümlelerle anlatmıştır: “*Tahsil görmüş, terbiye almış gençler. Hiç şüphe yok ki, ordumuza bu kadar yüksek bir nisbette dâhil olunca, onların anlayışından, duyusundan iyi bir netice hasıl olacaktı. Bu muharebede nasıl bir dâvâ güttüğümüzü, memleketimizin tarihi*

67 “*Ulu Tanrım, ay yıldızlı al bayrağın/ Gölgesi hiç üstümüzden eksilmesin/ Düşmanların göz diktiği bu toprağın/ Ana kalbi bizim için vursun/ Amin/ Ulu Tanrım, esir olan güzel Turan/ Daha kaç hakanına hasret çeksin?/ Sen nasib et, Altınordu, elde Kur'an/ Otağımı Kutdağı'na kursun/ Amin/ Ulu Tanrım, huzurunda dize geldik/ Düşmanlardan öç almaya ettik yemin/ Biz vaktinde üç dünyayı sarsan eldik/ Kolumuzda o güç yine dursun/ Amin*” Bkz: Muhittin Nalbantoğlu, “Türk Ordusu Turan Marşı Söylüyordu”, *Türkiye*, 16 Aralık 2001, s. 11

68 Çanakkale ve Kanal cephelerinde savaşmış, Ethem gibi hukuk tahsili yarıda kalmış bir ihtiyat zabiti olan Münim Mustafa hatıralarında o günleri şu sözlerle anlatmaktadır: “*O günleri hiç unutmuyorum. Bütün münevver Türk gençliği, Harbiye mektebinde, ihtiyat zabıt talimğâhına girmek için koşuyordu. Ne heyecan! Bütün kapılar, avlular, koridorlar, taptaze, genç, dinç Türk çocuklarıyla doluydu. Kalabalık o kadar fazla idi ki zabitler kayıt muamelesine yetişemiyorlardı. Harbiye Nazırı Enver Paşa teftişe geldi. Memleketin en münevver sınıfını teşkil eden gençliğin bu coşkun ve vatanperverane kayna-yısını görünce, hemen sivil elbiselerimizin değişmesini beklemeden kıtalar vücuda getirilmesini emretti. Biran evvel korkunç vazifelerinin başına geçmek için sabırsızlanan bütün gençlerin coşkunluğu arttıkça artmıştı...*” Münim Mustafa, *Cepheden Cepheye*, 2. baskı, İstanbul 1998, s. 9-11; Darülfünun Hukuk Şubesi Reisi Ahmet Selahattin Bey, 1919 yılındaki bir konuşmasında; “*Ben kendi şubemde askere giden 1650 gence vesika vermişim. Bundan ancak 300'ü geri döndü. 300 kadarının esir bulunduğunu ümit ediyorum. Geri kalanı vazife uğrunda toprağa karışmıştır.*” sözleriyle, Ethem ve arkadaşlarını yâd etmektedir. Bkz: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiyede Siyasi Partiler*, C: 3, İstanbul 2000, s. 621

69 Ziya Gökalp, “Türk Ocakları ve Millî Şuur”, *Türk Yurdu*, S. 245, Haziran 1955, s. 954

70 Hamdullah Suphi Tannöver, “Müessesemizin Tarihine Bir Bakış”, *Türk Yurdu*, S. 238, Kasım 1954, s. 331

71 Hamdullah Suphi Tannöver, *Günebakan 2* (Haz Fethi Tevetoğlu), 100 temel Eser, İzmir 1987, s. 73, 84

Gazi

Akademik
Bakış

225

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

ve âtîsi mevzuubahıs olduğunu, onlar gibi derin bir surette idrak eden kimseler, şüphesiz ordumuza faide verecekler idi... Pek çabuk bir surette yetiştirildikleri halde, ihtiyat zabitlerimiz eski askerler gibi alışkın bir ruh ile, muharebenin bütün şiddetlerine tahammül ettiler ve kendilerine nerede bir vazife tevdi ettikse, o vazifeyi aşkla, faziletle, kahramanlıkla ifa ettiler. Bu gençlerimiz, sağlam bir ruh ile, demir gibi bir asker olduklarını, ayrı ayrı dikkate lââyık yüzlerce misâl ile bizlere gösterdiler. Biz onlardan son derece memnunuz.⁷² İhtiyat zabitle-ri; "Eski muharip ırklarının seciyelerini kaybetmemiş olan bu delikanlılar, tarihlerinin, mil-letlerinin hayatı ve namusu ortaya konulduğunu görünce, kendilerinden hattâ müfrit olmak üzere, ne isteyebilirsek ne umabilirsek hepsini yaptılar, hepsini temin ettiler."⁷³

Dört sayfalık bir mektubun ışığında, bütün bu anlatılanların Hasan Ethem'in şahsında tecelli veecessüm ettiği görülmektedir.

Mektupta Dil ve Üslûp

Mektup sade bir dille kaleme alınmıştır. O günün Türkçesi içinde, mektupta geçen ve bugün pek kullanılmayan bazı Arapça ve Farsça kelimelere rastlanıyor olması, dilin sadeliğine bir halel getirmiyor denilebilir. Bunlar nasihat-âmiz, saye, müftehir, tebşir, seda, raks, dağdağa, debdebe, mest, takdis olarak tespit edilebilir. Dilin sadeliği meselesinde, dönemin Türk milliyetçiliği hareketinin dilde sadeleşme çabası ve tezleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

"Valideciğim, Dört asker doğurmakla müftehir şanlı Türk annesi!" hitabı ile başlayan mektubun müteakip satırlarında, annesinden gelen mektuptan dolayı kendisini tebrik ve tebşir (müjdeleme) eden tabiat unsurlarının *tasvir edici* bir üslûpla kaleme alındığı yerlerde; armut ağacı dalındaki bülbül, yeşil ekin ve otlar, heybetli dağlar, çağlayarak akan dere kişileştirilmekte, konuşturulmaktadır. Zaman zaman mensur şiir özelliği yakalayan satırlarda teşhis, intak, istiare, hüsn-i ta'lil, teşbih, mübalağa gibi edebî sanatlarla karşılaşmaktayız.

Mektubun dua kısmında yer alan "*Ey benim Yarabbim!*" ifadesinde *Ey* ve *Ya* gibi iki nida edatının bir arada kullanılması, bir tekrar olarak söyleyişi bozmaktadır. Yine mektupta *Tanrı* kelimesi yanlış yazılıyorken, üzeri çizilerek *Tengri* olarak düzeltilmiştir.

Mektupta önemli temler olarak karşımıza; savaş yıllarında *Türk anası*, *vatan sevgisi*, *askerliğin kutsallığı*, *cihat*, *İsm-i Celâl'in düşmana tanıtılması (İlâ-yı Kelimetullah)*; *ezan*, *namaz*, *dua* gibi dinî ritüeller ve Yaraticı'nın *Allah*, *Tanrı* ve *Rab* gibi isimlerle anılıyor olması çıkmaktadır. Derede abdest alan askerler, onlarla birlikte kıldığı namaz ve namazın ardından yapılan duada ise *yakarıcı* bir üslûpla karşılaşmaktayız.

Üslûpta, içinde bulunulan şartların yoğun olarak belirleyici olduğu bir *Türk-lük* ve *İslâm* duygusunun yer aldığı görülmektedir. Mektubun şiirden sinemaya, romandan popüler veya akademik araştırmalara kadar geniş bir alanda karşı-

72 Tannöver, *Günebakan*, s. 98-99

73 Aynı yer

mıza çıkıyor olması; Çanakkale'den bir şehit mektubu olmasının yanında ve ondan daha çok, üslubu ve teması bakımından taşıdığı değerden kaynaklanmaktadır.⁷⁴

Mektupta Yapılan Değişiklikler ve Tahrifat

Çanakkale şehidi Ethem'in mektubunun birçok yerde kısaltılmış, sadeleştirilmeye çalışılmış, bazı ifade ve satırları kasten atlanılmış, bazı isim ve kavramları yine kasten değiştirilmiş şekilleriyle karşılaşılabilmekteyiz. Bütün bu değişiklikler ve tahrifat; değerli bir tarihî vesika özelliği taşıyan bu metni, tarih metodu bakımından, söz konusu mektuba atıfta bulunma özelliğinden uzaklaştırmaktadır. Hatta bazen, Ethem'in mektubu ve metni ile değil; yazarın metni ile karşılaşmaktayız. Tahrif edilmiş böyle bir metinle yapılacak tarih çalışması ve yazılacak tarih, mutlaka bir yönüyle eksik ve yanlış olacaktır.

Okuma Yanlışları

Bu konuda en tipik örnek, Akşit'in yayınladığı metindir. "*nasihat-âmiz*"⁷⁵ şeklindeki bir birleşik sıfat "*nimet-âzim*" şeklinde okunmuş ve yazılmıştır.⁷⁶ Aynı ifade, bir başka metinde "*nimet amiz*" şekline; *nasihat veren, içinden nasihat alınacak mektup* anlamı, *nimet veren mektup* haline dönüştürülmüştür.⁷⁷ Akşit'in metninde, ayrıca, çok sayıda kelime metinden çıkarılmış veya atlanmış, kelime sonlarına asıl metinde bulunmayan ilaveler de yapılmıştır. Bazı kelimeler ilk anlamlarından tamamen uzaklaşmıştır. "*Yaptıkları*" kelimesinin "*yapraklarıyla*" şekline dönüşmesi gibi.⁷⁸ Orkun dergisinde yayınlanan metin, küçük birkaç değişiklikle Akşit'ten alınmış, dolayısıyla aynı yanlış ve eksiklikler orada da tekrarlanmıştır. *Şehitler Ölmez ki!* başlıklı bir metinde de "*müftehir*" (iftihar eden) kelimesi "*müsterih*" (rahat bulan, gönlü rahat) yapılarak, anlam tamamen değiştirilmiştir.⁷⁹

Sadeleştirme Maksatlı Yapılan Değişiklikler

Tarihî belge hüviyetindeki bir metnin, daha iyi anlaşılabilmesi düşüncesiyle de olsa sadeleştirilmesi metot olarak uygun gözüküyor. Bazen kelimelerin lügat anlamlarının dışına çıkılarak, metin tahrif edilmiş oluyor. Bu gibi durumlarda, sadeleştirme yerine dipnotlarda açıklamalar yapılarak veya metin/kitap sonlarına sözlükler eklenerek okuyucuya yardımcı olunabilir.

74 Çalışmanın asıl amacı mektubun tahlili olmadığı için, bu konu üzerinde kısaca durulmuştur. Mektuba yer verilen bütün eserlerde, yeterli bir tahlilin yapıldığı söylenemez. Hatta, böyle bir tahlil çabası ile karşılaşmak bile mümkün değildir.

75 "*Kendisinden öğüt alınacak söz*" anlamındadır. Bkz: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 6. baskı, Ankara 1984, s. 967

76 Akşit, *Çanakkale Savaşları*, s. 74

77 Bkz: "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", www.yalniz-kurt.com (28.04.2008)

78 Akşit, *Çanakkale Savaşları*, s. 75. Akşit tarafından okunan veya okutturularak yayınlanan metinde 40 yerde, yanlış okuma, ilave, çıkarma, kelimeyi değiştirme gibi değişiklik ve tahrifata rastlamaktayız.

79 Mehmet Ergün, "Şehitler Ölmez ki!", <http://mehmetergun62.azbuz.com>

Gazi

Akademik
Bakış

227

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Ethem, annesinden gelen mektubu Bigalı Deresi kıyısındaki bir armut ağacının *sâyesinde* otururken almıştır. Bu kelime *gölgesinde* şeklinde doğru olarak sadeleştirildiği gibi; bazen *altında*, bazen de *kenarında* şeklinde yanlış bir sadeleştirme yapılmıştır.⁸⁰

Yayınlarda sadeleştirme maksatlı yapılan değişiklikler şu şekilde özetlenebilir: Nasihat-âmez-nasihat veren, nasihat dolu; müftehir-iftihar eden, övünen; tebşir etmek-müjdelemek; raks-dans; mukavemet edemeyerek-dayanamayarak; mahsustur-lâyıktır;⁸¹ ulu tanıyan-yücelten, yüceliğini tasdik eden; takviye etti-güçlendirdi; bütün bütün-büsbütün vb.⁸²

Metnin Kısaltılması

Mektup ile ilgili yayınlarda önemli sorunlardan birisi de, metnin kısaltılmasıdır. Özellikle Ethem ile emir eri arasında geçen çay muhaveresi, mektubun son kısmında yer alan evdeki senet vesairenin kimseye verilmemesi, borcun tahsiline dair hususlar atlanmıştır. Konu bağlamında, metnin diğer kısımlarına yer verilmesi gayet normaldir. Edebî bir üslûpla, cepheadeki bir Türk askerinin ruh iklimini yansıtan satırlar daha çok tercih edilmiştir.

Bu kısaltma ve özet bir metin verme düşüncesi, bazen, çok kötü bir metin oluşumuyla sonuçlanmaktadır. *Siper Mektupları* isimli eserde, Çanakkale mektuplarına tek örnek Ethem'inkidir. Fakat anlamsız bir şekilde, âdeta paragraflardan birer cümle alınarak bir metin oluşturulmuştur. Şu satırlar, bu hususa delâlet etmektedir: “*Dört asker doğurmakla müftehir şanlı Türk annesi, Gözlerimi açtım, uzaklara doğru baktım, yeşil yeşil ekinlerin rüzgâra mukavemet edemeyerek eğilmesi, bana annemden gelen mektubu selamlıyor gibi geldi... Fakat valideciğim sen yine müteessir olma... Gayet güzel sesli biri ezan okuyordu. Ey Allahım bu ovada onun sesi ne kadar güzeldi...*”⁸³

Bazen tam tersi bir durumla da karşılaşmaktadır. “*Tabiatın güzelliği âdeta beni mest etti. Şu anda ruhum huzur içindedir... Ama şu dala konmuş bülbül ha bire feryat ediyor... Bu zümrüt gibi yeşil ovanın ortasında onun sesi ne kadar dokunaklı, tatlı geliyor... Bu güzellikler seni övmekte seni ululamaktadır... Şu anda o kadar mutlu ve huzurluyum ki anlatamam...*” cümleleri mektupta hiç yer almamaktadır.⁸⁴ Bu cümlelerden “*Bu güzellikler seni övmekte seni ululamaktadır.*” mektuptaki anlamın tamamen dışındadır. Mektupta Allah'ı “*takdis eden ve ulu tanıyan*” Türklerdir, tabiatın güzellikleri değildir.

80 Gölge ve kenar birbirinden tamamen farklı anlamda iki kelimedir. Bir ağacın gölgesi, ağacın kenarı ifadesiyle yer değiştirmemelidir. Bir ağacın gövdesi, dalları ve yapraklarıyla kapladığı alanın hemen dışında kalan bölge kenar olarak tanımlanabilir.

81 Anlam değişmektedir. Bkz: Çolak, *Kahraman Mektepliler*, s. 102

82 Bu gibi örnekler için Bkz: Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, s. 97- 98; Çolak, *Kahraman Mektepliler*, s. 101-103; Çolak, *Okuldan Çanakkale'ye*, s. 184-186; Uğurluer, *Çanakkale*, s. 93; Refik, *Çanakkale'nin Ruh Portresi*, s. 169; Apuhan, *Mehmetçik*, s. 31-33; “Çanakkale'den Bir Mektup”, www.bisohbet.com (24.12.2007); “Hasan Etem'in Validesine Son Mektubu”, <http://mafdaaz.5gbfree.com> (28.01.2008)

83 Necati İncoğlu, *Siper Mektupları*, İstanbul 2001, s. 78. Aynı özetin “Güzel Sesli Biri Ezan Okuyordu” başlıklı tekrarı için Bkz: Said Alpsoy, *Ey Çanakkale*, İstanbul (tarihsiz), s. 202-203

84 “Niğdeli Şehit Ethem Bey'in Son Mektubu”, <http://www.forumin.net> (12 Ocak 2007)

Görüş

Mektubun dua kısmında yapılan bazı atlama ve kısaltmalar farklı bir maksadı ortaya koymaktadır. Bu hususa ileride işaret edilecektir.

Metnin Gerçeğinin Dışına Çıkılması

Mektup metninde Ethem'in yazdığının aksine bir ifade ile yapılan değişiklikle de karşılaşılmaktadır. Ethem, dere kıyısında bir ağaç gölgesinde annesinden gelen mektubu okurken, emir eri tarafından kendisine çay ikram edilmektedir. İkrâm edilen hem de sütlü çaydır. Ethem, emir eri Mustafa'ya sütü nereden aldığını sorar. O da derenin kenarında yayılan sürünün çobanından "yüz dirhemi on paraya" aldığını söyler. Maalesef yine Akşit'in yayınladığı metinde; aslı "İşte onun çobanından on paraya aldım." ifadesi, "İşte onun çobanından aldım, parasız." şekline dönüştürülmüştür.⁸⁵ Akşit, cephedeki Türk askerine bir çobanın para ile süt vermesini uygun bulmamış gözükmektedir. Aslında, bu durumda, savaş yıllarında bin bir güçlük içerisinde bulunan Türk köylüsünden, cephedeki bir asker tarafından parası ödenerek süt satın alınmasındaki fazilet ıskalanmış olmaktadır.

Mektupta en önemli tahrifat, onun en dikkat çeken kısmı olan *dua* bölümünde⁸⁶ yapılmıştır. Bu bölüm; "Ey Türklerin Ulu Tanrısı! Ey şu öten kuşun, şu gezen ve meleyen koyunun, şu heybetli dağların Hâlıkı. Sen bütün bunları Türklere verdin. Yine Türklerde bırak. Çünkü böyle güzel yerler seni takdis eden ve seni ulu tanıyan Türklere mahsustur.

Ey benim Yarabbim! Şu kahraman askerlerin bütün dilekleri; ism-i celâlini İngilizlere ve Fransızlara tanıtılmaktır. Sen bu şerefli dileği ihsan eyle ve huzurunda titreyerek, böyle güzel ve sakın bir yerde sana dua eden bir askerlerin süngülerini keskin, düşmanlarını zaten kahrettin ya, bütün bütün mahveyle!" şeklindeki iki paragraftan oluşmaktadır.⁸⁷

Bir Yanlış Anlama veya Ethem'in 'Düğün'ü

Aslında, yayınların birçoğunda yanlış anlaşılan, atlanılan şu cümleleri de mektubun dua kısmına dâhil etmek gerekiyor: "Yalnız bu memleketlerde düğün olmuyor. İnşallah düşman asker çıkarır da, bizi de götürürler, bir düğün yaparız olmaz mı?" Ethem henüz savaşa girmemiştir. Mektubu yazdığı gün, 25 Nisan'dan bir hafta kadar öncedir. Karaya asker çıkaracak düşman beklenilmekte, Ethem de bu savaşa katılmak için sabırsızlanmaktadır. Savaşı bir düğün, şenlik ve şehitlik vasıtasıyla

⁸⁵ Akşit, *Çanakkale Savaşları*, s. 75

⁸⁶ Ethem Ruhi Üngör'ün değerlendirmesi de bu yöndedir. Önemine binaen bu bölüm *Bir Çanakkale Şehidinin Milli Niyaz İlahisi* adıyla bestelenmek istenmiş; fakat yaşlılığı, çalışma güçlüğü içinde olması sebebiyle buna fırsat bulamamıştır. Bu husus 17 Ocak 2007 tarihli görüşmemizde kendisi tarafından dile getirilmiştir.

⁸⁷ Bkz: Ek 4

la Allah'a kavuşmak yolu olarak görmek, Türk askerinde sıklıkla rastlanılan bir durumdur.⁸⁸ “Benim dağdan dağa koştuğum nedir/ Sonsuz arzuları biraz gidermek/ Şu korku, kalbime batan içnedir/ Cepheye değil de evde can vermek/ Varsın yirmibeşi geçmesin yaşıım/ Varsın yalnız kalsın ülkü yoldaşım/ İnandığım şeye harcansın başım/ Budur gönlüm için murada ermek”⁸⁹ mısraları, bu duyguları şiir diliyle anlatmaktadır.

Düşün kavramı mektupta bir istiareye işaret etmektedir.⁹⁰ Birçok yazar sözdeki bu özelliği kavrayamamış, düşünüyü gerçek anlamında algılamıştır. Bu durum; yayınlarda ya bu cümlelerin atlanılmasına, ya da değiştirilmesine ve yanlış yorumlanmasına sebep olmuştur.

Yukarıda verilen iki cümleden oluşan paragraf, yayınların bir kısmında hiç yer almamaktadır. Bazı yazarlar ise, ilk cümleyi yazarak, ikinci cümleyi görmezden gelmişlerdir.⁹¹ Hemen yukarıda cihattan, İsm-i Celâl'in düşmanlara tanıtılması ve onların mahvedilmesinden bahseden satırlardan sonra, Ethem'in düşün isteğini yazarlar uygun bulmamış görünmektedirler. Aslında burada, yanlış yapan Ethem değil; her yönüyle kendileridir.

Mektubu yayınlayanların bir kısmı ise, Ethem'in düşün isteğini ifade eden cümlelerini değiştirerek, güya daha anlaşılır hâle getirmişlerdir: “Düşman askeri

88 Yeni Mecmua'da Muhittin Mekki'nin *Türk Hayat Dalgaları-Türk'ün Sevinci Çanakkale'de Ulu Bir Cenk* piyesinin ilk cümlesi, Nahit Onbaşı'ya aittir ve “Arkadaşlar! Bugün düşünümüzü yapacağız” şeklindedir. Bkz: *Yeni Mecmua*, s. 299; Çanakkale Savaşı günlerinde İkdâm muhabiri M. Bürhaneddin hastaneden yeniden cepheye dönen askerlerin bir düşün neşesi içinde olduklarını şu satırlarla anlatmaktadır: “Uzunköprü'den Gelibolu ve civârına Çanakkale'den içerilere kadar giden geniş, muntazam şoselerden ne vakit geçilse kapularını simit yaparak boyunlarından geçirmiş, ekme torbalarını yanlarına asmış, bazıları birer değnek almış, kafile kafile birçok efrâda tesadüf olunur ki bunlar; memleket türküleri, vatan şarkıları, muhârebe destânları okuyarak geçtikleri yerlere cengâverlik duyguları, vatan muhabbetleri, sürürler, ümidler saçarak kut'alarına avdet etmekte olan şifâyâb olmuş gazilerimizdir. Geçen gün bunlardan bir kafileye rastgeldim. İçlerinden uzun boylu yağız çehrelî, arslan gibi bir delikanlı yanık sesıyla aşâğıdaki marşı okuyor, tepelerde akisler; kalplerde heyecanlar uyandırıyor. Etrafını saran sakallı, sakalsız, genç yaşlı bahadır yârânı mest ve mesrûr onu dinleyerek cephe-i harbe düşününe gider gibi akıp gidiyorlardı. ‘Hemşiresisin sen vatanın, yalvar ey anne/ İkaz ediyor yâdını Şıbka ile Pilevne/ Versin yine bir kudret-i levazim milletine/ Düşmanla dövüşmek dileriz, zinde ve mertçe/ Git söyle kuzum, beklemesinler beni evde/ Düşmanla dövüşmek bana bir zevk-ü duründür/ Harbetmedeyim her tarafım ateş ve hündür/ Aksaçlı ninem beklemesin, yollar uzundur/ Hep cenk ederiz şevk ile pür neş'e ve hânde/ Git söyle ecel beklemesinler beni evde” Murat Çulcu, *İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, C. 2, İstanbul 2004, s. 569-570; Aynı konuda Süleyman Nazif'in tespitini bir araştırmacı şöyle aktarmaktadır: “Askerlerimiz Çanakkale Cephesine adeta düşününe gider gibi gitmiş; cepheye de düşmanın üzerine aynı coşku ile yürümüştür. Süleyman Nazif, Çimentepe'de cereyan eden bu ulvî yürüyüş sahnelerinden birini anlatırken askerlerimizin şu türküyü söylediklerini anlatır: ‘Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu/ Annem beni bugün için doğurdu’ “ Bkz: Ömer Çakır, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Ankara 2004, s. 174

89 Fethi Tevetoglu'na ait mısralar için Bkz: Altan Deliorman, *Kırık Kanatlı Jöntürk*, İstanbul 1997, s. 88

90 Bir edebî sanat olarak istiarede söz gerçek anlamının dışında kullanılır. Sözün gerçek anlamında kullanılması imkânsızdır ve benzetme amacıyla yapılır. Mektupta savaş, bir düşününe benzetilmektedir. Bu konuda Bkz: Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara 1995, s. 53

91 Bkz: Turan, *Çanakkale*, s. 98; Apuhan, *Çanakkale Geçilmez*, s. 107; “Çanakkale'den Bir Mektup”, www.bisohbet.com (24.12.2007)

Görsel

çıkarılır da biz de geri dönersek bir düşün yaparız olmaz mı?,"⁹² "İnşallah düşman askerlerini kahreder de zaferle yanına döner ve düşünümü yaparız olmaz mı?"⁹³ gibi.

Şehit Ethem üzerine bir kitap yazan Canbey de bu meseleyi yanlış anlayanlardandır: "Mektuptan da anlaşılacağı üzere evlilik hayalleri kuruyordu. Onun bu hayallerini gerçekleştirme imkânı olmadı... Planladığı düşünüyü yapamadan, annesini bir daha göremeden göçtü fani dünyadan..." cümleleriyle, eserinde üzüntüsünü dile getirmektedir.⁹⁴

Canbey'in üzüntüsünü paylaşan bir isim de Murat Bardakçı'dır. Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen 57. Alay Şehitliği'nde, Ethem'in ismine yer verilmemesini tenkit ettiği Hürriyet gazetesindeki sayfasında, *Tarihin Arka Odası*'nda mektubu yayımlamış ve yorumlamıştır. "Ethem Bey'in göğsünde, bu mektubu yazmasından tam 32 gün sonra bir Anzak şarapneli patladı ve hemen o anda şehit oldu. Ne düşün yapabildi, ne de annesini Çanakkale'ye götürüp 'Oğlun işte buralarda savaşmıştı' diye övünebildi..." şeklinde yazan⁹⁵ Bardakçı da yanılmaktadır. Ethem'in göğsünde patlayanın bir şarapnel mi yoksa kurşun mu olduğunu bilinmiyor ama; onun düşünüyü, vuslata ermesi, Allah'ına kavuşması o andır. Yazarın yanlışlarından birisi de *övünme*'dir. Mektupta, annesini ve kardeşlerini savaşın sonra Çanakkale'ye götüreceğini söyleyen Ethem'in niyeti; savaştığı yerleri övünerek göstermek değil, mektubunda tasvir ettiği o güzel vatan köşesini ailesinin de görmesini sağlamaktır. O nesil, asla yaptıklarıyla övünmemiş; hatta yaptıklarını anlatmaktan bile çoğu zaman imtina etmiş, az konuşmuştur. Bunlardan birisi de Ethem'in kardeşi Ahmet Halit Bey'dir.⁹⁶

Duanın Dili veya Tanrı-Allah Meselesi

Ethem Ruhi Üngör tarafından, bir *Millî Niyaz İlahisi* güftesi olarak düşünülen Ethem'in duasında, onun Allah'a sesleniş şekillerinden birisi de "Ey Türklerin Ulu Tanrısı!" tarzındadır. Bazı yazarlar tarafından, *Allah* adı yerine *Tanrı*'nın tercih edilmiş olması uygun görülmemiş ve değiştirilmiştir.

92 "Niğdeli Şehit Ethem", <http://www.forumin.net> (12.01.2007)

93 Salim Çelik, "Çanakkale Manzaraları", <http://www.ilkadimdergisi.com> (24.12.2007)

94 Canbey, *Şehit Ethem*, s. 36, 44

95 Murat Bardakçı, "Şehidin Adı Yok, Ama Müdürün Adı Var", *Hürriyet*, 8 Eylül 1996, s. 14

96 Ahmet Halit Bey Balkan, Çanakkale, Kanal, İstiklâl Savaşlarına katılmış bir gazidir. Çanakkale'de yaralanmış, Kanal'da esir düşmüş; askerlik hayatının üç buçuk yılını Seydibeşir Esir Kampı'nda geçirmiştir. Oğlu Ethem Ruhi Üngör'ün ifadesi ile; "O bunları hiçbir zaman övünerek anlatmadı." Bkz: Canbey, *Şehit Ethem*, s. 105. Bu durum, Üngör ile görüşmelerimizde de dile getirilen bir husustur. Aynı tevazu ve az konuşma özelliği, Doğu cephesinde ihtiyat zabiti olarak savaşan, 1916'da vurularak Ruslara esir düşen, askerliğinin iki yılını esir kamplarında geçiren, İstiklâl Savaşı'nda Batı cephesinde yedek topçu teğmeni olarak savaşan dedem Mustafa Bolay'da da tarafımdan müşahede edilmiştir. Ağabeyi İsa da Çanakkale'ye gönüllü gitmiş ve orada şehit olmuştur. Her ikisi de İstanbul'dan savaşa katılmışlardır. Hayat hikâyeleri, Şehit Ethem ve kardeşi Ahmet Halit'e çok benzemektedir. Bu konuda Bkz: Süleyman Hayri Bolay, "Çanakkale Zaferinde Manevî Gücün Rolü", *AAMD*, C. 10, S. 30, Kasım 1994, s. 553; "Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay İle Söyleşi", *Tasavvuf*, S. 22, Ankara 2008, s. 394 -395

Görüş

Akademik
Bakış

231

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Bazen sadece *Tanrı* ifadesi değiştirilmiş, bazen de hitabın tümünde bu değişiklik yapılmıştır.⁹⁷ Bu husus için şu örnekler verilebilir: “*Ey Türklerin Ulu Rabbi*”,⁹⁸ “*Ey Türklerin Ulu Allah’ı*”,⁹⁹ “*Ey Yüce Rabbim*”,¹⁰⁰ “*Ey Rabbim*”,¹⁰¹ “*Ey Ulu Allah’ım*”,¹⁰² “*Ey Allah’ım*”,¹⁰³. Örneklerde görüleceği üzere Türkçe *Tanrı* adı yerine, Arapça *Allah* ve *Rab* adları tercih edilmiştir. Burada *Tanrı* yerine diğer adların tercih edilmesinin yanı sıra; Allah’ın, *Türklerin Ulu Tanrısı* olarak nitelenmesinin verdiği bir rahatsızlık da söz konusudur. Bu durum nasıl izah edilebilir? Burada, uzun Kelâmî bir izaha gerek yoktur. Çok zor dönemler geçirmekte olan bir milletin, Yaradanına sığınması ve medet umması, mukaddes değerler uğruna yapılan cihadın, aynı zamanda Allah adının yüceltilmesi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Üstelik şehit, duasında *Tanrı* kelimesi ile birlikte *Rab* ve *Allah* adlarını da kullanmaktadır, Allah’ın *Celâl* ismini düşmana tanıtılabilmek¹⁰⁴ için ondan yardım dilemektedir.

Tanrı kelimesi Türkçedir ve Türk-İslâm kültüründe *Yaratıcı*, *Rab*, *İslâm’ın Allah’ı* karşılığı olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁵ Bu durum kültürün en önemli belirleyicilerinden birisinin dil ve onun özelliklerinden birisinin de süreklilik olması ve bir miras olarak nesilden nesile aktarılması bağlamında değerlendirilmelidir. Türklerin Müslüman olmasından bu yana *Tanrı* ifadesinin hem yazı hem de konuşma dilinde yaşatıldığı görülmektedir. İslâmî dönem klâsiklerimizin birçoğunda *Tanrı* kelimesinin; bazen aynı mısra veya satırda *Allah* ismi ile birlikte

97 Metnin aslı ile bir başka metindeki bu farklılıklara sadece bir eserde dikkat çekilmiştir. Yazar Çakır, metnin aslı ile Cepheden Mektuplar isimli eserdeki metin arasındaki farklılıkları göstermiştir. Bkz: Ömer Çakır, *Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Mektupları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 118-120. Çanakkale Mektupları üzerine yapılmış tek akademik araştırma özelliğini taşıyan eserde, mektupların duygu ve düşünce yönünden muhtevalarının incelendiği bölümde; “*Düşmana Karşı Savaşma İsteği, Düşman Askerine Bakış, Kahramanlık ve Fedakarlık, Şehitlik Arzusu*” gibi başlıklar bulunmasına rağmen, bu başlıklar altında Ethem’in mektubuna atıfta bulunulmaması bir eksikliklerdir. Bu gibi başlıklar altında, özellikle dönemin gazetelerinden alınan muhabir mektupları değerlendirilmiştir. Bkz: Çakır, *Çanakkale Mektupları*, s. 456-477.

98 Eren-Karatekeli, *Bir Hilâl Uğruna*, s. 194

99 Refik, *Ruh Portresi*, s. 171

100 Gedikli, *Cepheden Çanakkale*, s. 85

101 Vehbi Vakkasoğlu, *Bir Destandır Çanakkale*, İstanbul 2001, s. 265

102 Çolak, *Kahraman Mektepliler*, s. 102

103 “Çanakkale’den Bir Mektup”, www.bisohbet.com (24.12.2007); Apuhan, *Mehmetçik*, s. 32; Uğurluel, *Çanakkale*, s. 92; Burhan Bozgeyik, *Çanakkale Zaferini Unutmayalım*, İstanbul 2007, s. 110; Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, s. 98

104 “*Kayıt ve kıyas kabul etmeyen azamet ve yüceliği ifade eden kelime*” demek olan “*Lafza-i Celâl*” in Türk kültüründeki karşılığıdır. Bkz: Bekir Topaloğlu, “*Lafza-i Celâl*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 22, İstanbul 200, s. 47-48. “*İ’lâ-yi Kelimetullah tabiri, Allah’ın dininin ve tevhid inancının yüceltilip yaygınlaştırılması yolunda gösterilen gayret ve faaliyetleri kapsamakta, cihad ve savaş kelimeleriyle birlikte Kur’ân-ı Kerim’de sıkça zikredilen ‘fi-sebilillah’ (Allah yolunda) kavramıyla yakından ilgili bulunmaktadır.*” Bkz: Metin Yurdagür, “*İ’lâ-yi Kelimetullah*”, *TDVİA*, C. 22, s. 62

105 V. F. Büchner, “*Tanrı*”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1979, s. 705-707

Görsel

kullanıldıklarına şahit olmaktayız.¹⁰⁶ Hatta, Kur'an tercümelerinde bile *Tanrı* adının yer aldığını görebilmekteyiz.¹⁰⁷

Çanakale Savaşı günlerinde kaleme alınmış birçok metinde de bu kullanıma rastlamak mümkündür. Ethem'in bir namaz sonrasındaki yakarışında, duasında geçen bu ifadeye anlamlı bir işaret olmak üzere; o günlerde Çanakale'de cephe gerisinde namaz kılan bir Türk neferini tasvir eden şair *Ahmet Nedim*'in şu mısraları hatırlanabilir: "*Sağa, sola selam verdi, namazını bitirdi/ Sonra biraz kı-mıldandı... Ellerini Yaratan/ Tanrı'sına dua için gökyüzüne çevirdi/ Şimdi artık Allah'ına dökiyordu derdini/ Gözlerini kapamıştı, unutmuştu kendini*"¹⁰⁸

Şüphesiz bu konuda verilebilecek en anlamlı örnek, bugüne kadar Çanakale için yazılmış en güzel eserin sahibi *Mehmet Akif*'tir. Ethem ve arkadaşlarını Bedir ashabı ile bir tutan, bütün bir cihanı onlara mezar olarak dar gören ve Hz. Peygamber'in sînesini açarak onları kucaklamak, bağrına basmakla müjdeleyen Akif; *Sebilürreşat* ta kaleme aldığı *Tefsir-i Şerif* yazılarında ve savaş yıllarında İstanbul ve Anadolu'daki vaazlarında bazı ayet ve hadislere yer vermiştir. Akif bu tefsirlerinde *Allah* karşılığı olarak tam on bir yerde *Tanrı* kelimesini kullanmaktadır.¹⁰⁹ "*Delâle düşmüşlerden başka kim, Tanrı'sının rahmetinden ümidini keser?*" mealini (*Hicr/56*); ölümünden üç yıl önce, 1933 yılında *Safahat*'ın *Gölgeler* kitabına aynen almakta bir beis görmemiştir.¹¹⁰

'Türk'e Tahammülsüzlük

Mektupta yapılan en önemli tahrifat, şehidin duasının ilk paragrafındadır. Bu paragrafta Ethem; "*Ey Türklerin Ulu Tanrısı!*" nidasıyla Allah'a seslenmekte ve "*Ey şu öten kuşun, şu gezen ve meleyen koyunun, şu secde eden yeşil ekin ve otların, şu heybetli dağların Hâlik!*" sözleriyle yakarışını devam ettirmektedir. Allah'ı "*Hâlik*" ismiyle anmaktadır. Yaratan, yoktan var eden Allah, vatanın bu güzelliklerini, âdeta kendisinin birer kevnî ayeti olarak ortaya koymuştur. "*Sen bütün bunları Türklere verdin. Yine Türklerde bırak. Çünkü böyle güzel yerler seni takdis eden ve seni ulu tanıyan Türklere mahsustur.*" şek-

106 *Sıdkın ile Allah de ki Tanrı bilsin*" Bkz: Ahmed-i Yesevi, *Divan-ı Hikmet Seçmeler* (Haz. Kemal Eraslan), Ankara 1993, s. 167; "*Birdir Allah andan artuk Tanrı yok*" Bkz: Ahmet Kahraman, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, İstanbul 1972, s. 140. Türk İslâmı'nın en güzide eserlerinden biri olan Mevlid'in birçok yerinde diğer adların yanı sıra Tanrı da geçmektedir. Başka örnekler için ayrıca Bkz: Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu bilig III, İndeks* (Haz. Kemal Eraslan- Osman Fikri Sertkaya- Nuri Yüce), İstanbul 1979, s. 437; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 2. baskı, Ankara 1991, s. 284-285; Edib Ahmed b. Mahmud Yüknêkî, *Atabetü'l Hakayık* (Haz. Reşid Rahmeti Arat), İstanbul 1951, s. 120-122; *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* (Haz. Mecdut Mansuroğlu), İstanbul 1958, s. 174

107 Bir Kur'an tercümesinde Tanrı kelimesi ve türevlerinin kullanılışı için Bkz: Muhammed bin Hamza, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi* (Haz. Ahmet Topaloğlu), C: II (Sözlük), İstanbul 1978, s. 556-557

108 *Yeni Mecmua Çanakale Özel Sayısı* (Haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt), İstanbul 2006, s. 230. Şiirde Hakk, Allah, Rab, Tanrı adları bir arada kullanılmaktadır.

109 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meâli*, İstanbul 2005, s. 262-280. Düzdağ, Akif'in tefsir ve meallerinde Tanrı kelimesine yer vermesiyle, yaptığı işin değerini düşürdüğü kanaatinde değildir.

110 Mehmet Akif, *Safahat*, Ankara 1997, s. 441

Görüş

Akademik
Bakış

233

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

lindeki duanın devam kısmıyla; savaştığı toprakların Türklerin vatanı olduğunu ve Türk milletinin İslâm'ın Allah'ını her zaman ululadığı ve kutsadığını dile getirmektedir.

Şehit İbrahim Ethem, burada, kuvvetli bir *Türklük* vurgusu ve duygusuyla karşımıza çıkmaktadır ve bu duyguyu vatan sevgisi ile birleştirmektedir. Milliyet duygusunun, İslâm'la, bir Türk askerinin ağzından nasıl yoğrulduğunun bu satırlar en güzel ifadesi olmaktadır. Unutulmaması gereken, Çanakkale topraklarındaki düşman askerinin birçoğunun bir haçlı seferindeymiş duygusuyla hareket etmesidir.¹¹¹ Bu durum, Türk askerinde karşılığını, Ethem'in mektubundaki satırlarda bulmaktadır.

Bazı eserlerde, bu paragraftaki Tanrı ifadesinin değiştirilmesinin yanı sıra, Türklerin Müslüman bir millet olduğu da hatırlatılmak istenilmiş; Türkler isminin başına *Müslüman* sıfatı eklenmiştir.¹¹² Bazen *Türkler* kelimesi kaldırılmış; yerine *şu aziz millet*¹¹³ ifadesi konmuştur. Türkler ifadesinin *bizler* e dönüştüğü eserler de mevcuttur.¹¹⁴

Bazı yazarlar ise, *Türkler* ifadesinin geçtiği satırları, paragrafın ilk cümlesini verdikleri halde, dua bölümünden çıkarmışlardır.¹¹⁵ Bir kısmı ise, o paragrafa hiç yer vermemişlerdir.¹¹⁶

Türk Ocakları etrafında oluşan havayı teneffüs etmiş ve Türk milliyetçiliği düşüncesinden beslenmiş bir neslin mensubu olan Ethem'de, din duygusu ile birlikte güçlü bir milliyetçi üslûbun işaretleri olan bu satırları görmek tabiidir. Kardeşi Şevket'in Darüşşafaka'dan hocası Yahya Kemal¹¹⁷, bu nesilde Türk kimliğinin İslâm ile mayalanışını şu cümleleriyle anlatmaktadır: "*Bugünkü Türk babaları, havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler. Mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur'ân'ın sesinin işittiler; bir raf üzerinde duran Kitabullah'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar, gülyâğı gibi bir ruh olan sarı sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken, sevindiler. Bayram namazlarına*

111 Lokman Erdemir, *Çanakkale Savaşı Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, İstanbul 2009, s. 271-273; Burhan Sayılır, *Çanakkale Kara Savaşları Öncesi ve Sırasında Psikolojik Harekat Faaliyetleri, Askerlerin Psikolojileri ve İçinde Buldukları Koşullar (Mart 1915-Ocak 1916)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 41-53; Binbaşı Demaz, *Çanakkale Seferi* (Çev. Binbaşı Bahaeddin), İstanbul 1930, s. 6; Ellis Ashmead Barlett, *Çanakkale Gerçeği* (Haz. M. Albayrak), İstanbul 2005, s. 46

112 Milli Savunma Bakanlığı, *Cepheden Mektuplar*, s. 53; *57nci Piyade Alayı*, s. 136

113 Gedikli, *Cepheden Çanakkale*, s. 85. Yazar Gedikli, eserinde mektup metnini verdikten sonra, "*Bu mektup ve bilgiler Türk Petrol Vakfının 1986'da bastırıldığı broşürden alınmıştır.*" demektedir. Bahsedilen broşürde, metnin aslı verilmektedir. Gedikli, özellikle dua kısmında yaptığı değişiklikle, eserinin baş kısmında (s. 9-11) metot hakkında yazdıklarıyla da çelişmektedir.

114 Bozgeyik, *Çanakkale*, s. 111

115 Apuhan, *Mehmetçik*, s. 32; Uğurluel, *Çanakkale*, s. 93; Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, s. 98

116 Özcan, "*Cepheden Yazılan Mektuplar*", s. 56

117 Küçük kardeşi Şevket'i Darüşşafaka'ya kaydettiren Ethem'dir. Ethem Ruhi Üngör ile yapılan 7 Şubat 2008 tarihli görüşmede verilen bilgilerden.

*babalarının yanlarında gittiler, camiler içinde şafak sökerken tekbirleri dinlediler, dinin büyüle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler. Türk oldular.*¹¹⁸ Kınalı Kuzular dizisinde, Ethem'in cepheden gönderdiği mektubu kardeşi Şevket okurken, annesinin bir namaz sonrası seccade üzerinde gözyaşları içinde dinlemesi, Yahya Kemal'in sözlerinin senaryoda hayat bulmuş şekli gibidir.

İnternet sayfalarında yer alan bazı metinlerde de benzer değişiklik ve tahri-fata rastlanmaktadır.

Sonuç

Son zamanlarda Çanakkale Savaşları üzerinde yoğun bir ilgi oluşmuştur ve bu ilgi artarak devam etmektedir. Bu durum sevindiricidir. Buna paralel olarak, Çanakkale ile ilgili neşriyat da artmaktadır. Fakat, bu yayınların birçoğu popülarite özelliği arz etmekte, hamaset bir üslûpla ve bazen bilgi ve belgeler tahrif edilerek kaleme alınmaktadır. Hamaset, her zaman yanlış bir şey değildir. Fakat, doğru bilgi ve belgeler üzerine inşa edilmelidir. Elbette, yayınların hepsinde bir kasıttan söz etmek mümkün değildir. Bazen yazarlar, istifade ettikleri kaynakların yanlışlarının ya da kastının mağduru olmaktadır. Bu durumlarda, tarih metodolojisinin gerektirdiği hassasiyet eksikliğinden söz edilebilir.

Çanakkale ve diğer cephelerde şehit olmuş askerlerimizi tespit çalışmalarına devam edilmesi ve bunların kimlik bilgilerinin yer aldığı yayınların yapılması zarureti, Ethem örneğinden de anlaşılmaktadır. Mektubu dolayısıyla çok tanınmış, 57. Alay mensubu bir asker olmasına rağmen; Ethem'in isminin Şehitlerimiz adlı eserde yer almaması ve temsilî mezar taşının ancak 2011 yılında 57. Alay Şehitliği'ne konulabilmiş olması bu hususa bir örnek teşkil etmektedir.

İbrahim Ethem ve mektubu da, yıllardır yapılagelen ve özellikle son zamanlarda bir furya halini alan yayınlarda tahrifata maruz kalmış bulunmaktadır. Bazı yayınlarda ortaya çıkan bu durum; özellikle mektubunun dua kısmında yapılan tahrifat, gösterilen ve dinî olduğu varsayılan hassasiyetin yanlışlığını örtememektedir. Şehit olmayı arzu eden bir Müslüman-Türk askerinin bu isteği bağlamında düşünüldüğü zaman; Ethem ve onun duası hususunda değerlendirilmeyi yapacak makam bellidir ve bunu da Allah'ın yaptığını bütün bu tahrifat sahipleri gözden kaçırmaktadırlar. O, kendisine hangi dilden bir isim ve hangi lisan ile dua edildiğine bakmamış; kendisine kavuşma yolu olan savaşı bir düğün sayan Ethem'i ve onun şehitlik temennisini en kısa sürede kabul ederek, cennetine almıştır, denilebilir.

Komutanları Mustafa Kemal, Ethem ve arkadaşlarını, Arıburnu Muharebeleri Raporu'nun sonunda; "*Arıburnu muzafferiyetinin ilk ve temel taşı*" olarak nitelemekte, ulvî bir maksat uğrunda kahramanca savaşan ve can veren şühedamızı

118 Bkz: H. Ömer Özden, *Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*, Ankara 2001, s. 166

Görüş

Akademik
Bakış

235

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

sonsuz bir hürmet hissi ile anmakta, onların mukaddes ruhlarına *Fâtihalar* göndermekte ve şefaatlerinden medet ummaktadır.

Çanakkale'den birkaç yıl sonra Türklüğün ve İslâm'ın Anadolu topraklarında boğulmaya çalışıldığı günlerde, Yahya Kemal Türk ordusu için Allah'a şöyle yakarmakta ve Ethem'in Çanakkale duygularını; "*Su kopan fırtına Türk ordusudur Yarabbi/ Senin uğrunda ölen ordu budur Yarabbi/ Ta ki yükselsin ezanlarla müeyyet namın/ Gaalib et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın*" mısralarıyla paylaşılmaktaydı.

İslâm'ı Türklük ile mezcetmiş münevver bir gencin millî duygularının ifadesi olan satırlarda, Türkler ve uğruna savaşılan toprakların onların vatani olması ifadelerine tahammül edememek; sebebi ne olursa olsun, kabul edilebilir bir durum değildir. Bu tavır; milletin kimliği ve bu toprakların Türklüğü, hatta devletin adının Türkiye olmasının bile tartışıldığı son zamanlarda –maksat bu olmasa bile- ülkeyi ve milleti bölücü tavırlar ve niyetlerin işine yarayacak bir yanlış olacaktır.

Ethem'in komutanı Mustafa Kemal Atatürk'ün; "*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.*" sözü, tam da bu durum için söylenmiş gibidir. Çanakkale'de savaşan ordunun *Türk ordusu* ve bu toprakların –Ethem'in de belirttiği gibi- *Türkiye, Türklerin vatani* olduğu gerçeği asla değişmeyecektir, *değişmeyen hakikat* de budur.

Kaynaklar

Belgeler

Ethem Ruhi Üngör Özel Arşivi

Kitaplar

AHMED-İ YESEVİ, *Divan-ı Hikmet Seçmeler* (Haz. Kemal Eraslan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993

AKIN Rıdvan, *Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul 2002

AKŞİT İlhan, *Çanakkale Savaşları Harp Sahaları ve Abideleri*, Fatih Yayınevi, İstanbul 1974

ALPSOY Sait, *Ey Çanakkale*, Gelenek Yayınları, İstanbul ?

APUHAN Recep Şükrü, *Sna'dan Çaliçya'ya Mehmetçik*, 2. baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 1997

ATACANLI Sermet, *Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları*, MB Yayınevi, İstanbul 2006

AYDEMİR Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C: II, 4. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986

_____, *Suyu Arayan Adam*, 8. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987

ARAT Reşit Rahmetî, *Kutadgu Bilig III, İndeks* (Haz. Kemal Eraslan- Osman Fikri Sertkaya- Nuri Yüce), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1979

BARLETT Ellis Ashmead, *Çanakkale Çerçesi* (Haz. M. Albayrak), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005

BAYDAR Mustafa, *Hamdullah Suphi Tannöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul 1968

BAYRAK M. Orhan, *Çanakkale Savaşları*, 3. baskı, Birharf Yayınları, İstanbul 2005

Görüş

- BİNBAŞI DEMAZ, *Çanakkale Seferi* (Çev. Binbaşı Bahaeddin), Askeri Matbaa, İstanbul 1930
- BİRİNCİ Ali, *Tarihin Alacakaranlığında Meşâhîr-i Meşhûleden Erkaç Zât-2*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010
- BOZGEYİK Burhan, *Çanakkale Zaferini Unutmayalım*, Said Yayınları, İstanbul 2007
- CANBEY Mustafa, *Cephede Bir Muallim Şehit Ehem*, Yarımada Yayınları, İstanbul 2008
- ÇAKIR Ömer, *Türk Şiirinde Çanakkale Muharebeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004
- _____, *Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Mektupları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009
- ÇOLAK İsmail, *Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri*, Lamure Yayınları, İstanbul 2006
- _____, *Okuldan Çanakkale'ye Mahşerin İrfan Ordusu*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008
- ÇULCU Murat, *İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, C. 2, Denizler Kitabevi, İstanbul 2004
- DELİORMAN Altan, *Kırık Kanatlı Jöntürk*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1997
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 6. baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 1984
- DÜZDAĞ M. Ertuğrul, *Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meâlî*, 2. baskı, Şule Yayınları, İstanbul 2005
- EDİB AHMED B. MAHMUD YÜKNEKÎ, *Atabetü'l-Hakayık* (Haz. Reşid Rahmeti Arat), Ateş Basımevi, İstanbul 1951
- ERDEMİR Lokman, *Çanakkale Savaşı Siyasî, Askeri ve Sosyal Yönleri*, Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul 2009
- EREN Bilal- KARATEKELİ Hakkı, *Bir Hilâl uçuşuna Çanakkale*, Cihan Yayınları, İstanbul 2008
- ERİKAN Celal, *Komutan Atatürk*, 2. baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1972
- GEDİKLİ Yusuf, *Cepheden Çanakkale*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008
- Harap Mecmuası* (Haz. Ali Fuat Bilkan-Ömer Çakır), Kaynak Yayınları, İstanbul 2005
- Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi*, C: III, Ankara 1996
- HATİPOĞLU Tahir, *Jöntürklere Sontürklere Tibbiyeli*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2002, s. 1 18
- İNCEOĞLU Necati, *Siper Mektupları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001
- KAHRAMAN Ahmet, *Süleyman Çelebi ve Mevlîd*, Toker Yayınları, İstanbul 1972
- KÜLEKÇİ Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995
- MEHMET AKİF, *Safahat*, Ankara 1997, Akçağ Yayınları, s. 441
- Milli Müdafaa Vekaleti, *1915'de Çanakkale'de Türk*, Deniz Basımevi, Ankara 1957
- Milli Savunma Bakanlığı, *Şehitlerimiz*, C.4, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998
- MORKAYA Burhan Cahit, *İhtiyat Zabiti*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933
- MUHAMMED BİN HAMZA, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'ân Tercümesi* (Haz. Ahmet Topaloğlu), C: II (Sözlük), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978
- Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu* (Haz. Uluğ İğdemir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1968
- MÜNİM MUSTAFA, *Cepheden Cepheye*, 2. baskı, Arma Yayınları, İstanbul 1998
- OBA Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Yayınları, İstanbul 1994
- ORAL Haluk, *Arıburnu 1915 Çanakkale Savaşı'ndan Belgesel Öyküler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007

Gazi

Akademik
Bakış

237

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

- ÖZDEN H. Ömer, *Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001
- REFİK İbrahim, *Çanakkale'nin Ruh Portresi*, 13. baskı, Albatros Yayınları, İstanbul 2007
- SARINAY Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, 2. baskı, Ötügen Yayınları, İstanbul 2004
- SAYILIR Burhan, *Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları Tarihe Sığmayanlar*, Phoenix Yayınları, Ankara 2008
- Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri* (Haz. Mecdut Mansuroğlu), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958
- TANRIÖVER Hamdullah Suphi, *Günebakan 2* (Haz. Fethi Tevetoğlu), 100 Temel Eser, İzmir 1987
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiyede Siyasi Partiler*, C: 3, İletişim Yayınları, İstanbul 2000
- TURAN Mustafa, *Destanlaşan Çanakkale*, Sarı Papatya Yayınları, İstanbul 2000
- Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı* (Haz. Burhan Sayılır), C: 1, Arma Yayınları, İstanbul 2006
- UÇURLUEL Talha, *Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi*, 7. baskı, Kaynak Yayınları, İzmir
- ÜLKEN Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 4. baskı, Ülken Yayınları, İstanbul 1994
- ÜNGÖR Etem, *Türk Marşları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966
- VAKKASOĞLU Vehbi, *Bir Destandır Çanakkale*, Nesil Yayınları, İstanbul 2001
- Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı* (Haz. Muzaffer Albayrak-Ayhan Özyurt), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006

Makaleler

- ALKAN Ahmet Turan, "Çanakkale Edebiyatımız Niçin 'Vasat'?", *Zaman*, 19 Mart 2007
- AKDER Necati, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'de Milliyet Fikri ve Milliyetçilik Mefkûresi", *Türk Yurdu*, Yıl:4, S:45, Kasım 1954, s. 747-789
- ARAI Masami, "Jöntürk Dönemi Türk Milliyetçiliği", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 180-195
- "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", *Kolay İlan Gazetesi*, 31 Ağustos 1982, s. 2
- "Bir Şehidin Son Mektubu", *Orkun*, S. 9, Mart 1983, s. 16
- BOLAY Süleyman Hayri, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Milliyetçilik Anlayışı", *Türk Düşüncesinde Gezintiler*, Nobel Yayınları, Ankara 2007, s. 449-452
- _____, "Çanakkale Zaferinde Manevî Gücün Rolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 10, S. 30, Kasım 1994, s. 553-557
- BUCHNER H. V, "Tanrı", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1979, s. 705-707
- CEBECİOĞLU Ethem-Vahit Gökteş-Sevim Yılmaz, "Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay İle Söyleşi", *Tasavvuf*, S. 22, Ankara 2008, s. 393-428
- GÖNCÜ Gürsel, "Kader Değil, Mustafa Kemal", *Atlas*, S. 145, Nisan 2005, s. 40-71
- ERTAN Temuçin Faik, "Çanakkale Savaşlarının Milli Mücadele Üzerindeki Etkisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:10, S. 30, s. 40-49
- İSMAİL HAKKI, "Muallim Ethem Nasıl Öldü?", *Mektepli*, S. 25, 9.3.933, s. 3
- KAYA Mehmet, "XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Bahar 2006, s. 193-210
- KURANERCÜMENT, "XIX. Yüzyılda Milliyetçiliğın Türk Aydınları Üzerindeki Tesirleri", *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 73-82

NALBANTOĞLU Muhittin, "Türk Ordusu Turan Marşı Söylüyordu", *Türkiye*, 16 Aralık 2001, s. 11

ÖSEN Serdar, "Arşiv belgeleri ve Şeriye Sicillerine Göre Niğde 1888-1894", *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* (Edit. Musa Şaşmaz), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 83-105

ÖZARSLAN Sevinç, "Çanakkale Kitapları Geçit Vermiyor", *Yeni Şafak*, Cumartesi Eki, 17 Mart 2007, s. 15

ÖZCAN Hüseyin, "Cepheden Yazılan Mektuplar", *Yağmur*, S. 27, Yıl. 6 Yaz, İstanbul 2005, s. 52-56

ÖZKAN Salih, "Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Niğdeliler", *Ata Dergisi*, S. 12, Konya 2004, s. 105-134

PARLAYAN Ayşegül, "Çalgılar Seni Söyler, Tellerde Nağme Adın", *NTV Tarih*, S. 8, Eylül 2009, s. 20

SEREN Necmi, "Yılların Ötesinden", *Cephe ve Esaret Hatıraları* (Haz. Yusuf Gedikli), Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2009, s. 145-167

TANRIÖVER Hamdullah Suphi, "Müessesemizin Tarihine Bir Bakış", *Türk Yurdu*, S: 238, Kasım 1954, s. 329-332

TOPALOĞLU Bekir, "Lafza-i Celâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 22, İstanbul 2000, s. 47-48

USLU İbrahim, "İbradılı İbrahim", *Türkiye Gazetesi*, 18 Nisan 2007, s. 4.

ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'e Âit Birkaç Hâtıra", *Türk Kültürü*, Yıl:4, S. 5, s. 802-804

ÜNAL Mehmet Ali, "Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 10, S. 30, Kasım 1994, s. 567-571

YURDAGÜR Metin, "İlâ-yi Kelimetullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, s. 62-63

ZİYA GÖKALP, "Türk Ocakları ve Millî Şuur", *Türk Yurdu*, S. 245, Haziran 1955, s. 954-955

İnternet Sayfaları

"Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", www.yalniz-kurt.com (28.04.2008)

"Çanakkale'den Bir Mektup", www.bisohbet.com (24.12.2007)

"Çanakkale Şehitleri", <http://nedir.antoloji.com> (29.04.2008)

"Etem Ruhi Üngör", www.beethovenlives.net (28.01.2008)

"Ethem Ruhi Üngör'ün Ölümü İle Türk Çalgıları da Yetim Kaldı", *Zaman Online* (23.08.2009)

"Hasan Etem'in Validesine Son Mektubu", <http://mafdaz.5gbfree.com>, (28.01.2008)

Mehmet Ergün, "Şehitler Ölmez ki!", <http://mehmetergun62.azbuz.com> (14.11.2007)

Mehmet Nuri Yardım, "Etem Ruhi Üngör İle Mülakat", www.sanatalemi.net (02.02.2010)

"Niğdeli Şehit Ethem Bey'in Son Mektubu", <http://www.forumin.net> (12.01.2007)

Salim Çelik, "Çanakkale Manzaraları", <http://www.ilkadimdergisi.com> (24.12.2007)

Türk Müziğinin Çınarı Etem Ruhi Üngör", www.musikidergisi.net (03.02.2010)

Tezler

SAYILIR Burhan, *Çanakkale Kara Savaşları Öncesi ve Sırasında Psikolojik Harekat Faaliyetleri, Askerlerin Psikolojileri ve İçinde Buldukları Koşullar (Mart 1915-Ocak 1916)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005

Broşürler

Damla Yayınevi, "Bir Çanakkale Şehidinin İlk ve Son Mektubu", İstanbul 2007

Türkp petrol Vakfı, "Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu", İstanbul 1986

Görüş

Akademik Bakış

239

Cilt 5 Sayı 9

Kış 2011

Ek 1. Şehit Ethem'in Annesi Zeynep Hanım

Ek 2. Şehit Ethem

Gazi

Ek 4. Mektubun Yeni Harfli Metni

Valideciğim,
Dört asker doğurmakla müftehîr şanlı Türk annesi!

Nasihat-âmiz mektubunu, Divrin Ovası gibi güzel, yeşillik bir ovacığın ortasından geçen derenin kenarındaki armut ağacının sayesinde otururken aldım. Tabiatın yeşillikleri içinde mest olmuş ruhumu bir kat daha takviye etti. Okudum, okudukça büyük büyük dersler aldım. Tekrar okudum. Şöyle güzel ve mukaddes bir vazifenin içinde bulunduğumdan sevindim. Gözlerimi açtım, uzaklara doğru baktım. Yeşil yeşil ekinlerin rüzgâra mukavemet edemeyerek eğilmesi, bana, annemden gelen mektubu selâmlıyor gibi geldi. Hepsî benden tarafa doğru eğilip kalkıyordu ve beni, annemden mektup geldi diyerek tebrik ediyorlardı.

Gözlerimi biraz sağa çevirdim güzel bir yamacın eteklerindeki muhteşem çam ağaçları kendilerine mahsus bir seda ile beni tebşir ediyorlardı. Nazarlarımı sola çevirdim cıgıl cıgıl akan dere, bana validemden gelen mektuptan dolayı gülüyor, oynuyor, köpürüyordu... Başımı kaldırdım, gölgesinde istirahat ettiğim ağacın yapraklarına baktım. Hepsî benim sevincime iştirak ettiğini, yaptıkları rakslarla anlatmak istiyordu. Diğer bir dalına baktım, güzel bir bülbül, tatlı sedası ile beni tebşir ediyor ve hissiyatıma iştirak ettiğini ince gagalarını açarak göstermek istiyordu.

İşte bu geçen dakikalar ânında, hizmet eri:

“Efendim, çayınız, buyurunuz, içiniz.” dedi.

“Pekâlâ” dedim. Aldım baktım, sütlü çay.

“Mustafa bu sütü nereden aldın?” dedim.

“Efendim, şu derenin kenarında yayıla yayıla giden sürü yok mu?”

“Evet” dedim. “Evet, ne kadar güzel.”

“İşte, onun çobanından 10 paraya aldım.”

Vâlideciğim, on paraya yüz dirhem süt, hem de su katılmamış. Koyundan şimdi sağılmış, aldım ve içtim.

Fakat bu sırada düşünüyorum. Ben validemin sayesinde onun gönderdiği para ile böyle süt içeyim de, annem içmesin, olur mu? Şevket neden içmiyor? dedim.

Fakat yukarıdaki bülbül bağıryordu: “Validen kaderine küssün, ne yapalım. O da erkek olsaydı, bu çiçeklerden koklayacak, bu süttten içecek, bu ekinlerin secdelerini görecekt ve derenin aheste akışını tetkik edecek ve çıkardığı sesleri duyacak idi.”

Şevket merak etmesin, o görür, belki de daha güzellerini görür. Fakat vâlideciğim, sen yine müteessir olma. Ben seni, evet seni mutlaka buralara getireceğim. Ve şu tabiî manzarayı göstereceğim. Şevket, Hilmi de senin sayende görecektir.

Görüş

O güzel çayıran koyu yeşil bir tarafında, çamaşır yıkayan askerlerim saf saf dizilmişler. Gayet güzel sesli biri ezan okuyordu.

Ey Allah'ım, bu ovada onun sesi ne kadar güzeldi. Bülbül bile sustu, ekinler bile hareketten kesildi, dere bile sesini çıkarmıyordu. Herkes, her şey, bütün mevcudat onu, o -mukaddes sesi dinliyordu. Ezan bitti. O dereden ben de bir abdest aldım. Cemaat ile namazı kıldık. O güzel yeşil çayırların üzerine diz çöktüm.

Bütün dünyanın dağdağa ve debdebelerini unuttum. Ellerimi kaldırdım, gözümü yukarı diktim, ağzımı açtım ve dedim:

“ Ey Türklerin Ulu Tanrısı! Ey şu öten kuşun, şu gezen ve meleyen koyunun, şu secde eden yeşil ekin ve otların, şu heybetli dağların Halik! Sen bütün bunları Türklere verdin. Yine Türklere bırak. Çünkü böyle güzel yerler, seni takdis eden ve seni ulu tanıyan Türklere mahsustur.

Ey benim Yarabbim! Şu kahraman askerlerin bütün dilekleri; ism-i celâlini İngilizlere ve Fransızlara tanıtmaktır. Sen bu şerefli dileği ihsan eyle, ve huzurunda titreyerek, böyle güzel ve sakin bir yerde sana dua eden biz askerlerin süngülerini keskin, düşmanlarını zaten kahrettin ya, bütün bütün mahveyle!” diyerek bir dua ettim ve kalktım. Artık benim kadar mesut, benim kadar mesrur bir kimse tasavvur edilemezdi.

Anneciğim, oğlun Halit de benim gibi güzel yerlerde dir.

Dünyanın en güzel yerleri burası imiş. Yalnız bu memleketlerde düğün olmuyor. İnşallah düşman asker çıkarır da, bizi de götürürler, bir düğün yaparız, olmaz mı?

Kadire mektup yazdım.

Valideciğim, evdeki senet vesâireyi kimselere kat'iyen vermeyin ve sorarlarsa biz bilmiyoruz deyin.

Çantayı al, sandığa koy. Ben sana vaktiyle anlatmış idim, bu dünya böyledir.

Fakat sen merak etme. O parayı vermese, adliyedeki adam vermezdi. Hani nasıl aldık. Yalnız zaman ister.

Valideciğim, çamaşır falan istemem, paralarım duruyor, Allah razı olsun.

Oğlun

Hasan Ethem

4 Nisan 1331

Gazi

Akademik
Bakış

243

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011